

ҚАЗАҚСТАН
РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ҚАРЖЫЛЫҚ МОНИТОРИНГ
АГЕНТТІГІ

ҚЫЛМЫСТЫҚ ЖОЛМЕН АЛЫНҒАН КІРІСТЕРДІ ЗАҢДАСТЫРУ (ЖЫЛЫСТАТУ) ТӘУЕКЕЛДЕРІН ҰЛТТЫҚ БАҒАЛАУ

Жария есеп

2021

ЕСЕП ҚҰРЫЛЫМЫ
Қазақстан Республикасының Қылмыстық жолмен алынған
кірістерді заңдастыру (жылыстату) тәуекелдерін
ұлттық бағалау туралы

Қысқартулар тізімі	2
Ұғымдық аппарат	3
Кіріспе	4
Тарау I. Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл саласындағы мемлекеттік органдардың нормативтік реттеуі және қызметі	5
Тарау II. Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыру (жылыстату) саласындағы ұлттық қатерлерді айқындау, тәуекелдерді азайту бойынша қабылданатын және жоспарланатын шаралар	7
Тарау III. Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыру (жылыстату) саласындағы ұлттық осалдықтарды айқындау, тәуекелдерді азайту бойынша қабылданатын және жоспарланған шаралар	22
Тарау IV. Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыру (жылыстату) тәуекелдері бойынша қорытынды (түйіндеме)	38

ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗІМІ

- **ҚНРДА** – Қазақстан Республикасы Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі.
- **ҚМА** – Қазақстан Республикасы Қаржылық мониторинг агенттігі.
- **ЕДБ** – екінші деңгейдегі банктер.
- **ҚЖ/ТҚҚ Заңы** – "Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл туралы" Қазақстан Республикасының Заңы».
- **ЕАТ** – Қылмыстық кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл жөніндегі Еуразиялық Топ.
- **АЖ** – ақпараттық жүйе.
- **МКК** – Қаржы Министрлігінің мемлекеттік кірістер комитеті Қазақстан Республикасының.
- **ТМД МҚББ КҚҚББК** – ТМД-ға мүше мемлекеттердің кеден қызметтері басшылары Кеңесінің құқық қорғау бөлімшелері басшыларының комитеті.
- **АХҚО** – Астана" халықаралық қаржы орталығы.
- **ІІМ** – Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі.
- **МҚҰ** – микроқаржы қызметін жүзеге асыратын ұйым.
- **ҰБ** – Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі.
- **КЖ** – Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыру (жылыстату).
- **ЖАІ** – жедел алдын алу іс-шарасы.
- **ЖЛТ** – жария лауазымды тұлға.
- **КЖ/ТҚҚ** – Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл.
- **ҚМС** – қаржы мониторингі субъектілері.
- **ФАТФ** – Ақшаны жылыстатуға қарсы күрес жөніндегі қаржылық шараларды әзірлеу тобы.
- **ЭШФ** – электрондық шот-фактуралар.

ҰҒЫМДЫҚ АППАРАТ

<p>Ұлттық Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) қарсы іс-қимыл жүйесі</p>	<p>Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) қарсы іс-қимыл саласында қаржы мониторингі субъектілерімен өзара іс-қимылда және өзара байланыста мемлекеттік саясатты іске асыратын Қазақстан Республикасының Мемлекеттік, құқық қорғау және арнайы органдарының жиынтығы.</p>
<p>Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыру (жылыстату) тәуекелдерін ұлттық бағалау</p>	<p>Қаржы мониторингі субъектілерінің қатысуымен Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) қарсы іс-қимылдың ұлттық жүйесінің барлық қатысушыларының кірістерді жылыстату нәтижесінде туындайтын қауіптер мен осалдықтарды айқындау, оларды барынша азайту жөніндегі шараларды әзірлеу жөніндегі қызметі.</p>
<p>Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыру (жылыстату) қаупі</p>	<p>Жеке немесе заңды тұлға және оның қауіп төндіруі, залал келтіруі немесе зиян келтіруі мүмкін әрекеттері. Ақшаны жылыстату контексінде қылмыскерлер, олардың серіктестері, қаржы және басқа да мүмкіндіктер бар. Қауіпті бағалау, әдетте, қылмыстар мен негізгі құқық бұзушылықтар нәтижесінде пайда болған кіріс мөлшерін, сондай-ақ ақшаны жылыстату үшін қолданылатын әдістер мен әдістерді анықтауға бағытталған.</p>
<p>Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастырудың (жылыстатудың) осалдығы</p>	<p>Ақшаны жылыстату мақсатында теріс пайдалану немесе пайдалану үшін мүмкіндіктер ашатын не ақшаны жылыстату үшін тартымды нысана жасайтын жүйенің немесе құрылымның (жүйелердегі немесе Басқару құралдарындағы әлсіздіктерді, қаржы өнімдері мен көрсетілетін қызметтердің ерекшеліктерін қоса алғанда) ішкі қасиеті. Осалдықты бағалау ең алдымен ақшаны жылыстатуға мүмкіндік беретін тәуекелдерге бағдарланған.</p>
<p>Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыру (жылыстату) тәуекелі</p>	<p>Қатердің іске асырылуына және (немесе) осалдықтың болуына байланысты қылмыстық кірістерді заңдастыру (жылыстату) мақсатында қаржылық операцияларды (мәмілелерді) жасау арқылы қаржы жүйесіне және тұтастай</p>

КІРІСПЕ

Қазақстан Республикасының шайылуға қарсы жүйесі үшін тәуекелдер мен қатерлерді белгілеу мақсатында КЖ тәуекелдеріне ұлттық бағалау жүргізілді

Осы құжат КЖ тәуекелдерін ұлттық бағалау туралы есептің жария нұсқасы болып табылады.

Бағалау нәтижелері практикалық қызметте пайдалану үшін КЖ/ТҚҚ жүйесінің барлық қатысушыларының (мемлекеттік, құқық қорғау органдары мен жеке сектордың) назарына жеткізілуге жатады (есеп ҚМА ресми сайтында орналастырылған).

КЖ тәуекелдерін ұлттық бағалаудың **мақсаттары:**

- жиі қолданылатын КЖ схемаларын анықтау;
- қаржы және қаржылық емес секторларда, сондай-ақ қолданыстағы заңнамада осалдықтарды белгілеу;
- ҚМС, мемлекеттік, құқық қорғау және арнайы органдарда ұлттық деңгейде тәуекелдердің бірыңғай түсінігін қалыптастыру;
- КЖ тәуекелдерін барынша азайту және басқару жөніндегі шараларды әзірлеу.

Осы зерттеудің мақсаттарына қол жеткізу үшін тәуекелдерді ұлттық бағалаудың **міндеттері** айқындалды:

- предикаттық және жоғары тәуекелді қылмыстардан КЖ қауіптері мен осалдықтарын айқындау
- КЖ / ТҚҚ-ға тартылған мемлекеттік органдардың заңнаманы қолдану практикасын зерделеу;
- кірістерді жылыстатуға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтау үшін криминогендік жағдайды талдау;
- Қазақстан Республикасында КЖ/ТҚҚ кешенді іс-шараларын әзірлеу.

ТАРАУ І. Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл саласындағы мемлекеттік органдардың нормативтік реттеуі және қызметі

2018 жылдан бастап (тәуекелдерді алғашқы бағалау жүргізілген сәттен бастап) Қазақстан Республикасындағы КЖ/ТҚҚ саласы елеулі өзгерістерге ұшырады.

КЖ/ТҚҚ саласындағы сарапшылар жүргізген талдау негізінде алдыңғы бағалау нәтижелері қайта қаралды және КЖ/ТҚҚ саласындағы анықталған тәуекелдерді барынша азайтуға және қаржылық барлау, бақылаушы және құқық қорғау органдары жұмысының тиімділігін арттыруға бағытталған кейбір реформалар жүргізілді.

Ұлттық заңнаманың ФАТФ стандарттарына сәйкестігін қамтамасыз ету мақсатында 2020 жылы «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» (2020 жылғы 13 мамырдағы № 325-VI) Қазақстан Республикасының Заңы қабылданды, ол 2020 жылғы 15 қарашадан бастап күшіне енді.

Төменде аталған заңның негізгі новеллалары келтірілген:

1) ҚМА СФМ төрт түрі үшін реттеуші ретінде анықталған (риэлторлар, заңгерлер, лизингтер, бухгалтерлік ұйымдар және кәсіби бухгалтерлер; ФАТФ-тың 28-ші ұсынымын іске асыру);

2) КЖ / ТҚҚ туралы Заңның талаптарын сақтамағаны үшін барлық ҚМС жауапкершілігі күшейтілді (ФАТФ-тың 35-ші ұсынымын іске асыру);

3) ҚМС және мемлекеттік органдардың жаппай қырып-жою қаруын таратуға қатысты мақсатты қаржы санкцияларын қолдануы көзделген (ФАТФ-тың 7-ші ұсынымын іске асыру);

4) КЖ/ТҚҚ саласындағы ведомствоаралық кеңес тұлғасында тәуекелдерді бағалау жөніндегі шараларды үйлестіруге арналған тетік құрылды (ФАТФ-тың 1-ші және 2-ші ұсынымдарын іске асыру);

5) ҚМС тексеруді жүзеге асыру кезінде тәуекелге бағдарланған тәсіл енгізілді (ФАТФ-тың 26-шы ұсынымын іске асыру);

6) тәркіленген мүлікті есепке алуға және пайдалануға және осындай мүлік қорын құруға жауапты мемлекеттік орган анықталды (ФАТФ-тың 4-ші ұсынымын іске асыру);

7) қаржылық бақылау органдары мен құқық қорғау органдары мен шетелдік құзыретті органдар арасында КЖ/ТҚҚ саласында ақпарат алмасу бөлігінде халықаралық ынтымақтастық күшейтілді (ФАТФ-тың 40-шы ұсынымын іске асыру).

Бұдан басқа, нормативтік-құқықтық актілерге КЖ/ТҚҚ саласының қызметін жетілдіру үшін басқа да өзгерістер мен толықтырулар енгізілді.

Қазақстан Республикасы Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтардың алдын алуға және жауапкершілікті қатаңдатуға бағытталған сыбайлас жемқорлыққа қарсы заңнамалық шаралардың үш пакетін қабылдады (бағыныстылар арасындағы сыбайлас жемқорлық үшін бірінші басшылардың отставкаға шығуы туралы, мемлекеттік қызметшілер үшін шетелдік юрисдикциялардағы банк шоттарын иеленуге тыйым салу бойынша нормалар енгізілді, сыбайлас жемқорлық субъектілерінің тізбесі кеңейтілді және т.б.) .

ІІМ киберқылмыспен күрес жөніндегі орталық ашты, оның күшімен **40 мыңнан** астам мессенджер мен заңға қайшы контенті бар сайттарды бұғаттауға мүмкіндік туды.

Қолма-қол ақшасыз операцияларды жасауды ынталандыру мақсатында Ұлттық Банк тиісті қаулы қабылдады (2020 жылғы 21 сәуірдегі №50; «Заңды тұлғалардың күнтізбелік ай ішінде банк шоттарынан қолма-қол ақшаны алу сомасының шекті мөлшері және банк шоттарынан қолма-қол ақшаны алу жөніндегі талап қолданылмайтын заңды тұлғалардың санаттары туралы»).

Жуынуға қарсы ұлттық жүйенің қауіптері мен осалдықтарын барынша азайту бойынша кешенді шаралар қабылдануда. Қазақстан Республикасының заңнамалық актілеріне ФАТФ халықаралық стандарттарының талаптарын имплементациялау бойынша жұмыс жалғасуда.

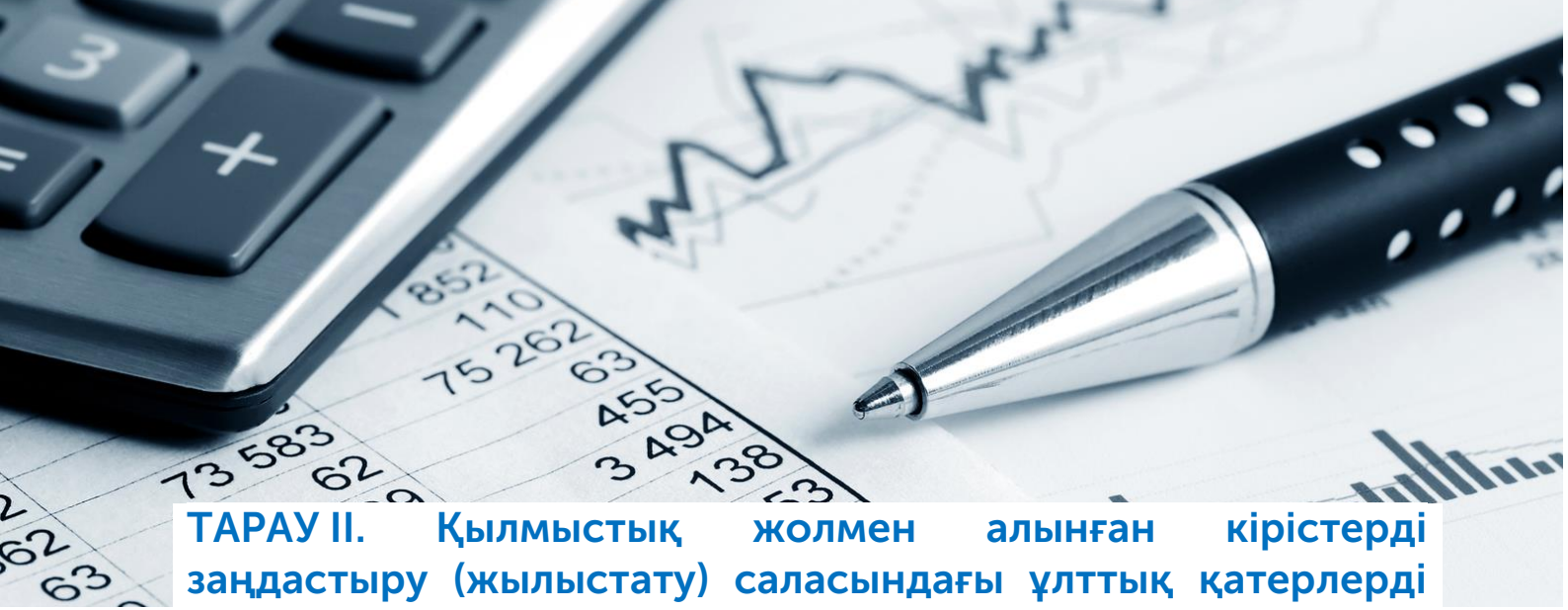
Ұлттық қаржы мониторингі жүйесінің қатысушыларымен тиімді өзара іс-қимыл жасау үшін институционалдық және заңнамалық негіздер құрылды.

Осы жұмыстың оң нәтижесін 2020 жылы **Базель мемлекеттік басқару институтының** (Basel AML Index) **КЖҚ индексі** деп санауға болады.

Ресми ашық деректер және сараптамалық пікірлер негізінде жыл

сайын қалыптасатын есепке сәйкес Қазақстан Республикасы өткен жылмен салыстырғанда КЖ/ТҚҚ жаһандық индексіндегі өз рейтингін **45 позицияға** (28-ден 73-ке дейін) жақсартып, 141 елдің арасында **73-ші орынға** ие болды.

ТАРАУ II. Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыру (жылыстату) саласындағы ұлттық қатерлерді айқындау, тәуекелдерді азайту бойынша қабылданатын және жоспарланатын шаралар

Жуынуға қарсы ұлттық жүйенің қауіптері мен осалдықтарын анықтау мақсатында келесі ақпарат көздері пайдаланылды:

- бағдарламалық және стратегиялық құжаттарды, мемлекеттік, құқық қорғау және арнайы органдардың ведомстволық жоспарларын әзірлеу;
  - құқық қорғау және арнайы органдардың қылмыстық-құқықтық статистикасы;
  - Қазақстан Республикасы Жоғарғы сотының қылмыстық істер бойынша сот-тергеу практикасы мәселелерін реттейтін нормативтік қаулылары;
  - қылмыстық істер бойынша облыстық, қалалық және оларға теңестірілген соттардың үкімдері;
  - мемлекеттік органдардың ресми сайттары;
  - бұқаралық ақпарат құралдары және интернет-ресурстар;
  - қаржылық тергеулер және аяқталған қылмыстық істер материалдары;
  - қаржы мониторингіне жататын шекті және күдікті операциялар туралы хабарламалар;
  - ҚМС-ға қатысты жүргізілген тексерулердің мәліметтері.
- риминогендік жағдайды талдау соңғы жылдары Қазақстан Республикасында тіркелген қылмыстардың **45%** - ға айтарлықтай төмендегенін көрсетті (2018 жылғы 292,3 мыңнан 2020 жылы 163,2 мыңға дейін).

Бұл құқық қорғау органдарының үйлесімді жұмысының, сондай-ақ мемлекеттік аппараттың заңнамалық және алдын алу сипатындағы кешенді шараларды қабылдауының арқасында мүмкін болды

Алайда, КЖ ықтимал қауіптері мен қауіптері әлі де бар.

Талдау нәтижелері бойынша предикаттық және жоғары қауіпті

қылмыстар анықталды.

Оларды анықтау кезінде келесі критерийлер қолданылды:

- 1) тіркелген қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша қылмыстық қызметтен алынған зиянның, сондай-ақ кірістің шамасы;
- 2) ұйымдасқан қылмыстық топ жасаған қылмыстар;
- 3) қылмыстық табыстары кейіннен жария етілген қылмыстық құқық бұзушылықтар.

КЖ қатерлеріне неғұрлым бейім:

- салық қылмыстары;
- заңсыз экономикалық қызмет;
- сыбайлас жемқорлық және бюджет қаражатын ұрлау;
- алаяқтық;
- есірткінің заңсыз айналымы.

Салықтық қылмыстар (жалған шот-фактураларды жазып беру, салықтар мен кедендік төлемдерді төлеуден жалтару, экономикалық контрабанда)

Дүниежүзілік банк PricewaterhouseCoopers халықаралық қаржы корпорациясымен бірлесіп жүргізген **Paying Taxes 2020** зерттеуіне сәйкес, Қазақстан әкімшілендіру және салық жинау тәсілдері бойынша әлемнің 190 елінің арасында 64-орынды иеленді.

Мемлекеттің кәсіпкерлік үшін қолайлы жағдай жасағанына қарамастан, жекелеген салық төлеушілер салық төлеуден жалтару мақсатында әртүрлі "сұр" схемаларға жүгінеді.

Жалған шот-фактураларды жазып беру салық төлеуден жалтарудың негізгі тәсілдерінің бірі болып табылады.

Бұдан басқа, ұрланған бюджет қаражаты «қолма-қол ақша» компаниялары арқылы көлеңкелі айналымға шығарылады.

Бұл қылмыстар көбінесе мемлекетке үлкен зиян келтіре отырып, ҰҚТ құрамында жасалады

Анықтамалық: жалған шот-фактураларды шығару бойынша 1 033 іс бойынша залал 138,1 млрд теңгені, бір қылмысқа орташа есеппен 133,7 млн теңгені құрады.

Салық төлеуден жалтару бойынша 533 іс бойынша залал 226,3 млрд теңгені, бір қылмысқа орташа есеппен 424,6 млн теңгені құрады.

Бұл ретте КЖ-ға байланысты тіркелетін қылмыстық істердің үшінші бөлігі жалған шот-фактураларды жазып беруге және салық төлеуден жалтаруға тура келеді.

Экономикалық контрабанда мемлекеттің экономикалық мүдделеріне елеулі залал келтіреді, бюджетке кедендік төлемдердің елеулі сомалары түспейді.

Анықтамалық: контрабанда туралы істер шеңберінде (Қылмыстық кодекстің 234-бабы) **24,4 млрд теңге** сомаға тауарлар алынды, кедендік төлемдерді төлеуден жалтару туралы аяқталған қылмыстық істер бойынша залал сомасы (Қылмыстық Кодекстің 236-бабы) **10 млрд теңгеге** жуық соманы құрады.

Талдау кезеңінде контрабанда бойынша КЖ фактілері тіркелмегенімен, ықтимал қауіптер бар.

Қылмыс заңсыз түрде үлкен пайда әкеледі, ол кейіннен бизнесті ұйымдастыру және кеңейту, жылжымалы және жылжымайтын мүлікті сатып алу арқылы заңдастырылады.

Кейбір жағдайларда контрабанда мемлекеттік органдар қызметкерлерінің көмегімен заңсыз сыйақы үшін жасалады. Сыбайлас жемқорлықтан түскен ақша да жария етіледі.

Тәуекелдерді азайту бойынша қабылданатын шаралар.

2019 жылдың екінші жартыжылдығында мемлекеттік органдар қылмыстық «нөлді» қысқарту бойынша жұмысты жандандырды.

ҚМА мен МКК күштері біріктіріліп, тәуекелдерді басқару жүйесінің жалпы тәсілдері әзірленді. Қылмыстық құдалау және алдын-алу шараларын қабылдау үшін жалған шот-фактураларды шығарумен айналысатын ықтимал қылмыстық топтар туралы мәліметтер аналитикалық түрде жасалады (ҚҚС бойынша есептен шығару, тіркеу мен мәмілелерді жарамсыз деп тану, электрондық шот-фактураларды бұғаттау және т.б.).

ЕДБ-мен бірлескен жұмыс ұйымдастырылды, тиісті типологиялар әзірленді, тиісті бақылау шараларын қабылдау үшін жалған кәсіпорын белгілері бар компаниялар туралы ақпараттандыру енгізілді.

2020 жылғы қаңтарда «Соттардың экономикалық қызмет саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша заңнаманы қолдануының кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысы қабылданды, бұл жалған кәсіпорындарға қарсы іс-қимыл жөніндегі жұмысты жүйелендіруге мүмкіндік берді.

Нәтижесінде жалған шот-фактураларды жазып беру фактілері бойынша қылмыстарды анықтау бір жарым есеге артты (2019 жылғы 269 – дан 2020 жылы 417 – ге дейін), қылмыстық істердің аяқталуы екі есеге жуық, **30-дан 57%** - ға дейін (2020 жылы-693 істің 393-і, 2019 жылы-396 істің 118-і).

Заңсыз **87** қылмыстық топтардың егіп, криминалдық обналичиванием ақша шығарар жалған шот-фактуралар. **51** топ бойынша қылмыстық істер іс жүргізумен аяқталды.

Қабылданған шаралармен соңғы **5** жылда алғаш рет ақшалай қаражатты қолма-қол ақшаға айналдыру деңгейі **38%** - ға (2,5-тен 1,5 трлн теңгеге дейін) төмендетілді.

Салықтық әкімшілендіруді жетілдіру бойынша ауқымды жұмыс жүргізілді.

2020 жылғы 1 қаңтардан бастап бизнес субъектілерінің

деректерді тіркеу және беру функциясы бар онлайн бақылау-касса машиналарын қолдануға жаппай көшуі ұйымдастырылды.

Жеке кәсіпкерлердің үш компонентті жүйені (онлайн бақылау-кассалық машина, POS-терминал, ERP-жүйе) өз еркімен қолдануы енгізілді, бұл қолма-қол ақша қаражатының көлеңкелі айналымын қысқарту, бизнестің ашықтығын арттыру және салықтарды өндіріп алу тиімділігін күшейту бөлігінде мультипликативтік әсер берді.

«ЭШФ» АЖ «Виртуалды қойма» модулінде кіріске алуға міндетті тауарлардың тізбесі кеңейтілді, бұл тауарлардың шекарадан соңғы тұтынушыға дейінгі қозғалысын қадағалауға және контрабандаға, тауарсыз операциялар жасауға және жалған шот-фактураларды жазып беруге тиімді тосқауыл қоюға мүмкіндік берді.

IT-құралдарды пайдалана отырып, тәуекелді компанияларды ерте сатыда белгілеуді және оларға ЭШФ жазып беруді шектеуді көздейтін жоба іске асырылуда.

Қабылданған шаралардың нәтижесінде **6 мың** жуық тәуекелі жоғары салық төлеушілер анықталды. Хабарлама жіберілгеннен кейін төленген салықтың қосымша сомасы **16 млрд теңгені** құрады.

Құқық бұзушылықтардың алдын алуға ықпал ететін кедендік рәсімдерді жетілдіру бойынша пәрменді шаралар қабылданды.

2018 жылғы 1 қаңтардан бастап Еуразиялық экономикалық одақтың жаңа Кеден кодексі және «Кедендік реттеу туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі күшіне енді, онда қазіргі заманғы ақпараттық технологияларды кеңінен пайдалану үшін құқықтық негіздер қаланды.

«Астана-1» жүйесі енгізілді, ол кедендік тазарту процесін жеңілдетіп және сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін барынша азайта отырып, кедендік декларациялауды электрондық форматқа көшіруге мүмкіндік берді.

Контрабанданың едәуір үлесі әкелінетін Қытайдан «сұр» импортты қысқарту үшін онлайн режимінде экспорттық кедендік декларациялардан электрондық ақпарат алмасу туралы хаттамаға қол қойылды, тәуекелдің **4,9 мың** құндық индикаторы енгізілді.

Нәтижесінде 2020 жылы Қытаймен сыртқы сауда статистикасының алшақтығы **60%** - дан (2017 жылы – 6,9 млрд АҚШ доллары) **40%** - ға дейін (2020 жылы-5,3 млрд АҚШ доллары) төмендеді.

Тәуекелдерді азайту бойынша жоспарланған шаралар.

Жалған шот-фактураларды жазып беруді және салық төлеуден жалтаруды болдырмау үшін:

- тәуекелдік белгілері бар тұлғалар мен компаниялар туралы мәліметтерді жинақтай отырып (оның ішінде операцияларды жүргізуден,

іскерлік қатынастарды орнатудан және тоқтатудан бас тарту) барлық ҚМС үшін бірыңғай деректер базасын құру (бірінші кредиттік бюродағы «Кредиттік тарих деректері» сияқты);

- «ЭШФ» АЖ-ны ЭШФ шығаруға тыйым салу және анықтау бөлігінде жаңғырту, сатып алу «Витруалды қойма» модулінде көрсетілуге тиіс тауарлардың тізімнің кеңейту;

- салық есептерін тапсыру және элктрондық шот-фактураларды жазып беру кезінде ЭЦҚ-мен қатар Face ID арқылы қосымша сәйкестендіру мүмкіндігін зерделеу;

- «Қаржы мониторингі субъектілерінің қаржы мониторингіне жататын операциялар туралы мәліметтер мен, ақпаратты және күдікті операцияны айқындау белгілерін ұсыну қағидаларына» толықтырулар енгізу арқылы ҚМС үшін жаңа типологияларды әзірлеу, күдікті операциялардың критерийлерін жетілдіру.

Контрабанданың алдын алу және кедендік төлемдерді төлеуден жалтару үшін:

- тауарларды кедендік тазарту кезінде сертификаттардың түпнұсқалылығын тексеруді автоматтандыру мақсатында «Астана-1», «Бірыңғай терезе» жүйелерін және Еуразиялық экономикалық одақтың сәйкестік сертификаттарының бірыңғай тізілімін өзара ықпалдастыруға (кеденге жалған сертификаттар беру мүмкіндігін болдырмайды);

- Қытаймен және Өзбекстанмен тауарлар туралы алдын ала ақпарат алмасу процесін автоматтандыру (шекарада тауарға ілеспе құжаттарды дұрыс декларациялау және бұрмалау мүмкіндігін болдырмауға мүмкіндік береді);;

- олар контрабанда қаупі бар елдермен (Түркия, Иран, Тәжікстан, Түрікменстан және т.б.) алдын ала онлайн-Ақпараттандыру туралы келісім жасассын. Көрсетілген шаралар көлеңкелі айналымды едәуір дәрежеде қысқартуға және кедендік төлемдер мен салықтардың бюджетке жиналуын арттыруға мүмкіндік береді.

Заңсыз экономикалық қызмет (заңсыз кәсіпкерлік қызмет, мұнай және мұнай өнімдерінің көлеңкелі айналымы, заңсыз ойын бизнесі)

Дүниежүзілік банк Doing Business 2020 тобының рейтингінде Қазақстан алғаш рет бизнесті жүргізу жеңілдігі бойынша 11 тармаққа жақсартып, Австрия, Испания, Нидерландыны өзіне қалдырып, топ-25 елдің қатарына кірді (бағаланатын критерийлердің ішінде – кәсіпорындарды тіркеу және кедендік рәсімдерден өту жеңілдігі, салық жүйесінің «достығы» және т.б.).

Алайда заңсыз кәсіпкерлік толығымен жойылмаған.

Негізгі себеп-азаматтардың заңнамада белгіленген тәртіпті

сақтамай жүйелі түрде пайда табуға деген ұмтылысы (тіркеу процесі, оның еңбек сыйымдылығы мен құны, уақыт шығындары, дұрыс бәсекелестікті елемеу, өнімнің талаптары мен стандарттарын орындамау және т.б.), сондай-ақ төмен құны бар акцизделетін өнімдерге сұраныстың артуы.

Осы құқық бұзушылықтарды жасаудан айтарлықтай пайда алынады, ол кейіннен заңдастырылады.

КЖ бойынша қылмыстық істерді тіркеу фактілері бар

Анықтамалық: 2018-2020 жылдары заңсыз кәсіпкерлікпен байланысты қылмыстар бойынша залал сомасы **12,1 млрд** теңгені құрады, орташа алғанда бір қылмысқа **102,8 млн** теңге келеді.

Осылайша, ұлттық заңнамаға сәйкес **ойын бизнесі** тек осы үшін арнайы бөлінген аймақтарда (Ақмола облысының Бурабай кенті және Алматы облысының Қапшағай қаласы) жүзеге асырылуы тиіс.

Алайда, арам адамдар оңай пайда алу үшін жасырын казиноларды, Ойын автоматтары мен құмар ойындары бар терминалдардың жұмысын ұйымдастырады. Қазақстанда лицензия берілмейтін интернет-казино қызметі заңсыз жүзеге асырылуда.

Анықтамалық: **1 700-ден** астам ойын мекемелерінің заңсыз қызметінің жолы кесілді, айналымнан **25 мыңнан** астам ойын бизнесі заттары және **250 млн** теңгеден астам сомадағы қолма-қол ақша қаражаты алынды. Көлеңкелі ойын бизнесінен түсетін табыстың болжамды сомасы **7,4 млрд** теңгені құрады.

Құмар ойындарды ұйымдастыру үшін көбінесе ҰҚТ құрылады, тотализаторлар мен букмекерлік кеңселер пайдаланылады, олар арқылы кейін көлеңкелі кірістерді шетелге шығару жүзеге асырылады.

Соңғы 3 жылда осы салада **10 ҰҚТ** жойылды.

Қылмыстың осы санаты бойынша КЖ фактілері **16%** құрайды

Мұнай және мұнай өнімдерінің заңсыз айналымы елдің экономикалық мүдделеріне көп миллиардтық залал келтіруге әкеп соғады.

Сот-тергеу практикасына сәйкес, осы қылмыстарды жасаудан түскен қылмыстық кірістер жылжымалы және жылжымайтын мүлікті сатып алу арқылы заңдастырылады.

КЖ байланысты қылмыстық істердің жалпы массасында мұнай мен мұнай өнімдерінің заңсыз айналымы да **16%-ды** құрайды.

Тәуекелдерді азайту бойынша қабылданатын шаралар

Құқық бұзушылықтың осы түрінің төмендеу үрдісі (2018 жылғы 54 істен 2020 жылғы 35 іске дейін) – бұл лицензиялауға жататын қызмет түрлерін қысқарту, өзін-өзі жұмыспен қамтығандардың көлеңкесінен шығу үшін жағдайлар жасау (әлеуметтік желілердегі сауда, тұрғын үйді жалға алу, такси қызметі және т.б.) бойынша заңнамалық және алдын алу іс-шараларын қамтитын кешенді нәтиже.

Тіркелусіз электрондық сауда саласында қызметті жүзеге

асыратын тұлғаларды анықтау мақсатында Интернет-кеңістік скринингі рәсімі (IBM i2 «Тәуекелдерді басқару жүйесі (ТБЖ)» АЖ) автоматтандырылды.

Салық төлемей жылжымайтын мүлікті жалға беру фактілерін анықтау бойынша МКК мен ИМ-нің өзара іс-қимыл тәртібі бекітілді.

«Яндекс» қосымшасы арқылы такси қызметін жүзеге асыратын тұлғаларды уақтылы тіркеу бойынша операторлармен (таксопарктермен) жұмыс жүргізілуде. Такси Корп», InDriver, Bolt және басқалар.

Анықтамалық: интернет-саудамен айналысатын, тұрғын үйді мүліктік жалдау бойынша және көлік қызметтері саласында қызмет көрсететін **892 тұлға** жеке кәсіпкерлер ретінде есепке қосымша қойылды.

Алкоголь өнімінің заңсыз өндірісі мен айналымына қарсы күрес үшін есепке алу-бақылау маркасын сәйкестендіру аспаптары (мысалы, Wipon мобильді қосымшасы) енгізілді, олардың көмегімен дүкен иелері мен тұтынушылар акциздік маркаларды сканерлеу арқылы заңсыз алкоголь өнімін анықтай алады.

ҚМА заңсыз ойын бизнесін жою үшін кең ауқымды жедел алдын алу шаралары жүргізілуде, нәтижесінде 2020 жылы қылмыстар саны **40%** - ға азайды (320-дан 192-ге дейін).

Ойын автоматтары заңсыз жұмыс істеген коммерциялық үй-жайлардың иелеріне қылмыстық жауапкершілікке тартудың салдарлары түсіндіріліп, хабарламалар берілді.

Интернет-ресурстар мониторингінің нәтижелері бойынша уәкілетті мемлекеттік органдар **143** веб-сайтты бұғаттады, олар арқылы онлайн-казинолар және құмар ойын белгілері бар басқа да ойындар көрсетіледі.

ҚМА АЖ/ТҚҚК саласында әрекет ету шараларын қабылдау үшін ҚМС-ға жеткізілетін жаңа типологияларды әзірлеуде.

Мұнай және мұнай өнімдерінің заңсыз айналымына қарсы іс-қимыл желісі бойынша Barrel жедел-алдын алу іс-шаралары жүргізілуде.

Ақпараттық жүйелер мен IT-құралдарды талдаудың көмегімен көлеңкелі ЖЖМ сату фактілері анықталады, осы саладағы әлеуетті қылмыстық топтар белгіленеді.

Анықтамалық: тек төрт топ бойынша **24** млрд теңгеге **143** мың тонна көлеңкелі ЖЖМ сатылды.

Қабылданған шаралармен мұнай өнімдерінің заңсыз айналымына байланысты тіркелген құқық бұзушылықтарды 2,5 есеге (2018 жылғы 126-дан 2020 жылы 45-ке дейін) төмендетуге қол жеткізілді.

Тәуекелдерді азайту бойынша жоспарланған шаралар

E-gov порталында кәсіпкерлік қызметтің жекелеген түрлерін

тіркеу есебін енгізу туралы мәселе пысықталуда.

Салық төлемей тұрғын үйді жалға берумен айналысатын тұлғаларды көлеңкеден шығару үшін «Тұрғын үйді жалға беру қызметі» электрондық платформасын құру жоспарлануда.

Мұнай өнімдерінің көлеңкелі айналымын қысқарту мақсатында тауар (өндірушілер мен импорттаушыларды қоспағанда) келмеген кезде ілеспе жүкқұжаттарды жазып беруге тыйым салу арқылы «Салық төлеушінің кабинетін» жаңғырту жоспарлануда.

Мұнай мен мұнай өнімдерін өндіру мен тиеп-жөнелтуді қашықтықтан мониторингтеу үшін ҚМА ақпараттық жүйелері мен Қазақстан Республикасы Энергетика министрлігі интеграцияланатын болады.

Бұл мұнай өнімдерімен көлеңкелі операциялардың жолын кесуге ерте сатыда ықпал ететін болады.

«Қазақстан киберқалқаны» ақпараттық жүйесі арқылы онлайн-казиноларға қарсы іс-қимылды қамтамасыз ету жоспарлануда.

Заңсыз құмар ойындар саласындағы төлем нарығын көлеңкеден шығару үшін Ресейдің тәжірибесі бойынша келесі шараларды қарастыру ұсынылады:

- уәкілетті органға онлайн-казиноларға ақша аудару үшін пайдаланылатын сайттарды соттың шешімінсіз бұғаттауға мүмкіндік беріңіз. Ол үшін құмар ойындар саласында жұмыс істейтін шетелдік төлем қызметтерін жеткізушілердің тізімін жасау және оны үнемі жаңартып отыру қажет;

Сыбайлас жемқорлық және бюджет қаражатын ұрлау (сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар және бюджет қаражатын ұрлауға байланысты құқық бұзушылықтар)

Білім беру, Құрылыс, тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық, денсаулық сақтау және ауыл шаруашылығы салалары сыбайлас жемқорлыққа неғұрлым бейім болып отыр.

Мемлекет ел экономикасының дамуына, денсаулық сақтауға, білім беруге, халықты жұмыспен қамтуға, қоғамдағы әлеуметтік тұрақтылықты қамтамасыз етуге және ірі әлеуметтік объектілер салуға байланысты Мемлекеттік бағдарламалар мен ұлттық жобаларды қаржыландыруға қомақты ақша бөледі.

Анықтамалық: ұрлау фактілері бойынша **103,2 мың** қылмыстық құқық бұзушылық тіркелді, залал сомасы **1,8 трлн теңгені** құрады, орташа алғанда бір қылмысқа – **17,4 млн теңге**.

Қылмыстардың осы санатынан қылмыстық кірістерді заңдастыру мақсатында жалған компаниялар пайдаланылады, олар арқылы

ақшалай қаражат қолма-қол ақшаға айналдырылады немесе шетелге шығарылады.

Сыбайлас жемқорлықтан және бюджетті ұрлаудан түсетін қылмыстық кірістерді заңдастырудың негізгі нысанасы жылжымалы және жылжымайтын мүлік, банктік шоттар ашу, оның ішінде шет елдерде ашу, ақшалай қаражатты заңды Қаржы-шаруашылық қызметке тарту болып табылады.

Қазақстан жүйелі шаралар қабылдауда, олар оң нәтиже беруде.

Мәселен, **Transparency International** сыбайлас жемқорлықты қабылдау индексінде (CPI) 2020 жылы Қазақстан **19** позицияға көтеріліп, алғаш рет **38** балл жинап, **94**-орынды иеленді.

Тәуекелдерді азайту бойынша қабылданатын шаралар

ҚМА және Қазақстан Республикасының Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі тарапынан мемлекеттік тапсырыстарды орналастыру және орындау кезінде бюджет қаражатының мақсатты пайдаланылуына мониторинг жүзеге асырылады.

Ірі әлеуметтік объектілерді салу кезінде бюджет қаражатын ұрлауды болдырмау мақсатында "қазынашылық сүйемелдеу" жобасы енгізілді.

Оның шеңберінде бас мердігер қосалқы мердігерлерді таңдау кезінде Мемлекеттік кірістер органдары арқылы олардың белгіленген өлшемдер бойынша сенімділігін (салық жүктемесі, еңбекке ақы төлеу қоры, активтердің болмауы, жалған кәсіпорындармен және тәуекелді компаниялармен байланыс) белгілейді.

ҚМА және Қазақстан Республикасының Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі тарапынан мемлекеттік тапсырыстарды орналастыру және орындау кезінде бюджет қаражатының мақсатты пайдаланылуына мониторинг жүзеге асырылады.

Ірі әлеуметтік объектілерді салу кезінде бюджет қаражатын ұрлауды болдырмау мақсатында «Қазынашылық сүйемелдеу» жобасы енгізілді.

Оның шеңберінде бас мердігер қосалқы мердігерлерді таңдау кезінде Мемлекеттік кірістер органдары арқылы олардың белгіленген өлшемдер бойынша **сенімділігін** (салық жүктемесі, еңбекке ақы төлеу қоры, активтердің болмауы, жалған кәсіпорындармен және тәуекелді компаниялармен байланыс) белгілейді.

Анықтамалық: қазынашылық сүйемелдеумен **1,9** трлн теңгеге **388** инфрақұрылымдық жоба қамтылды.

Цифрландыру шеңберінде сатып алу нарығының ашықтығы мен қолжетімділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін «Сатып алудың бірыңғай терезесі» порталы енгізілді.

Әлеуетті жеткізушілердің «Электрондық депозитарий»

электрондық дерекқоры іске қосылды, онда соңғы 10 жылдағы құрылыс саласындағы ақпарат орналастырылады.

Анықтамалық: 2020 жылы қабылданған шаралармен бюджет қаражатын жымқыру фактілері бойынша қылмыстар саны 2018 жылмен салыстырғанда 31% - ға (1 657-ден 1 142-ге дейін) азайды.

Жекелеген тұлғалардың (оның ішінде мемлекеттік қызметшілердің, олардың туыстарының, олармен үлестес тұлғалардың) заңсыз баюын бақылаудың тиімділігін арттыру үшін Қазақстанда кірістер мен мүлікті кезең-кезеңмен (2021-2025 жылдар) жалпыға бірдей декларациялау іске қосылды.

Тәуекелдерді азайту бойынша жоспарланған шаралар

Тәуекелі жоғары клиенттерді тиімді тексеру үшін КЖ/ТҚҚ туралы Заңға ұлттық ЖЛТ жататын лауазымдар тізбесін енгізуді көздейтін өзгерістер енгізілетін болады.

Жылжымайтын мүлікті сатып алу және иеліктен шығару бойынша заңсыз мәмілелерді анықтау үшін (сыбайлас жемқорлық қылмыстары арқылы алынған қаражатқа) риэлторлар мен нотариустарға ұсынымдар әзірлеу жоспарланған.

ҚМА және басқа да мемлекеттік қызметшілер жасайтын күдікті және шекті операцияларды (ойын мекемелеріндегі ұтыс немесе ұтылу, шетел валютасын айырбастау, шетелге ақша қаражатын аудару, қымбат тұратын мүлікті сатып алу немесе негізсіз төмендетілген бағамен мүлікті сатып алу және т.б.) анықтау үшін Қазақстан Республикасы Мемлекеттік қызмет істері агенттігінің персоналды басқару жөніндегі «Е-қызмет» ақпараттық жүйесімен бірыңғай ақпараттық-талдау жүйесін интеграциялау жоспарлануда.

Клиенттің қызметі мемлекеттік функцияларды орындаумен байланысты деген күдік бар қаржылық барлауды хабардар етуді көздейтін «құмар ойында және/немесе құмар ойындарға ставкалар бойынша ұтыс ретінде ойын мекемесінен ірі мөлшерде қаражат алу (төлеу)» күдікті операциясын айқындаудың қосымша белгісі пысықталуда.

Жылжымайтын мүлікті, оның ішінде шетелде сатып алуға байланысты мәмілелер бойынша, сондай-ақ бюджет қаражатын жымқыру белгілері бар мәмілелер бойынша «қаржы мониторингі субъектілерінің қаржы мониторингіне жататын операциялар туралы мәліметтер мен ақпаратты және күдікті операцияны айқындау белгілерін ұсыну қағидаларына» толықтырулар енгізу арқылы ҚМС үшін күдікті операциялардың жаңа критерийлері әзірленетін болады.

«Банктік сүйемелдеу» жобасын енгізу арқылы бюджет қаражатының жұмсалуды бақылаудың ұлттық жүйесін жетілдіру жоспарланып отыр, ол деңгейге қарамастан, тауарларды, жұмыстар

мен көрсетілетін қызметтерді жеткізушілердің бүкіл тізбегі бойынша қаржы қаражатының қозғалысын қадағалауға мүмкіндік береді.

Осы жобаны іске асыру бюджет қаражатын ұрлауға қарсы күресте тиімді құралға айналады және төлемдердің ашықтығын қамтамасыз етеді

Алаяқтық (оның ішінде қаржы пирамидалары)

Соңғы **3 жылда** елімізде осы санаттағы **95 мыңнан** астам қылмыс тіркелді (2018 жылы – 29 282, 2019 жылы – 32 286, 2020 жылы – 33 759).

Жыл сайынғы өсім байқалады. Бұл қылмыстардың үлесі айтарлықтай жоғары болып қалуда (17-20%) және ұрлықтан кейін екінші орын алады.

Алаяқтар **356 млрд теңгеге** жуық сомаға залал келтірді, оның ішінде мемлекетке – **37,6 млрд теңге**, жеке және заңды тұлғаларға – **318,3 млрд теңге**.

Алаяқтық жасаудың көптеген жолдары бар. Оларға: төлем карталарын пайдалану, жалған кредиттерді ресімдеу, қаржылық (инвестициялық) пирамиданы құру және оған басшылық ету және басқалары жатады.

Қашықтықтан сатып алу тәжірибесі мен онлайн-қызметтердің өсуі аясында интернет-алаяқтық санының **2 есе** өсуі байқалады (2018 жылғы 7 769-дан 2020 жылы 14 220-ға дейін).

Қылмыскерлер Интернеттегі жарнама платформаларын пайдаланады (OLX, Kolesa.kz, Krisha.kz), банк қосымшасы (Kaspi.kz) және микроқаржы ұйымдары.

Осы онлайн-платформаларды қолдана отырып, жалған жарнамалар жасалады, ұсынылатын өнімнің бағасы айтарлықтай төмендейді, осылайша сенімді сатып алушылар ұсынатын Болашақ құрбандар тартылады.

Мәселе қылмыскерлердің басқа мемлекеттердің аумағында қызмет ететін абоненттік нөмірлерді пайдалануымен күрделене түседі.

2020 жылы ашылмаған интернет-алаяқтықтың үштен бірі (2 822) посткеңестік кеңістіктегі мемлекеттердің аумағынан жасалған.

Мұндай қылмыстарға Қазақстан азаматтары қатысатын және транзит ретінде қазақстандық банк шоттарын пайдаланатын жағдайлар орын алып отыр.

Қаржы пирамидаларына келетін болсақ, олар әсіресе қаржылық тұрақсыздық кезеңінде (қаржылық дағдарыстар кезінде) белсенді.

2020 жылы қаржы пирамидаларын құру фактілері бойынша қылмыстар санының белгілі бір өсуі байқалды (7,5 есе, 24-тен 181-ге дейін, залал 360 миллионнан 10,8 млрд теңгеге дейін өсті).

Бұл жағдай әлемдік пандемиямен байланысты экономиканың құлдырауымен және тиісінше алаяқтардың жандануымен байланысты.

Азаматтардың қаражатын тарту үшін қолданылатын схемалар белгілі бір дәрежеде шетелден бақыланады. Интернеттің ақпараттық-телекоммуникациялық желісінің мүмкіндіктері пайдаланылады, бұл бір жағынан «қызметтерді» тұтынушыға тікелей жетуге, ал екінші жағынан оларды бақылауды қиындатуға мүмкіндік береді.

Алаяқтық фактілері бойынша КЖ байланысты істердің аз саны тіркелді.

Тәуекелдерді азайту бойынша қабылданатын шаралар

Құқық қорғау органдары алаяқтық әрекеттермен байланысты туындайтын қатерлердің алдын алу бойынша кешенді шаралар қабылдауда.

Ақпараттық технологияларды пайдалана отырып жасалатын қылмыстар бойынша қылмыстық істерді ашу және тергеу үшін тергеу-жедел топтары құрылды.

Электрондық сауда алаңдары иелерінің заңсыз саудаға жол бермеу жөніндегі міндеті заңнамалық деңгейде белгіленген («Тұтынушылардың құқықтарын қорғау туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 33-1-бабының 1-тармағы).

ҚНРДА қаржы пирамидаларына қарсы іс-қимыл жөніндегі ведомствоаралық жұмыс тобын құрды, ол қаржы пирамидаларына қарсы іс-қимыл бойынша алдын алу және алдын алу шараларын қабылдау мәселелерін пысықтауда.

Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі «Ұлттық ақпараттық кеңістіктің автоматтандырылған мониторингі» жүйесін әзірледі, оның мақсаты қаржы пирамидаларының белгілері бар материалдарды уақтылы анықтау және тіркеу болып табылады.

ҚМА, ҚНРДА, ҰБ және ҚМС арасында КЖ/ТҚҚ мәселелері бойынша өзара іс-қимылдың тиімділігін арттыру жөніндегі жол картасы қабылданды. Онда қызметінде қаржы пирамидасының белгілері байқалатын компаниялардың тізімдерін қалыптастыру және алмасу тәртібі көзделген.

Халық арасында кең ауқымды ақпараттық-түсіндіру жұмыстары ұйымдастырылды, алаяқтық әрекеттердің белгілері мен салдары туралы материалдар жарияланады. ҚНРДА телеграмм-арнасы іске қосылды, Fingramota Online мобильді қосымшасы жұмыс істейді, онда азаматтардан келіп түскен сұрақтарға кеңестер беріледі.

Тәуекелдерді азайту бойынша жоспарланған шаралар

ІІМ ақпараттандыру және байланыс саласындағы қылмыстарға қарсы іс-қимыл жөніндегі ведомстволық Бағдарламаны іске асыруды

жоспарлады.

Оның аясында мемлекеттік органдармен, қаржы мекемелерімен, ұялы байланыс операторларымен, қызмет провайдерлерімен және онлайн-платформалармен алаяқтықпен күресте өзара іс-қимыл ұйымдастырылады.

Қаржы пирамидаларының қызметін ерте кезеңде тоқтату мақсатында:

- халыққа қолжетімді ресми интернет-ресурстарда орналастыра отырып, қаржылық (инвестициялық) пирамида белгілері бар ұйымдардың бірыңғай тізілімін құру;

- қаржы пирамидаларының белгілері бар материалдарды анықтау және тіркеу үшін аналитикалық модель құру арқылы (сайттарда, әлеуметтік мессенджерлерде және басқа да мобильдік қосымшаларда) «Ұлттық ақпараттық кеңістіктің автоматтандырылған мониторингі» жүйесінің мақсаттары мен міндеттерін кеңейту.

Аталған шараларды іске асыру Қазақстан Республикасының аумағында алаяқтық фактілеріне қарсы тиімді іс-қимыл жасауға мүмкіндік береді және азаматтардың қаржылық қауіпсіздігін қамтамасыз етеді.

Есірткінің заңсыз айналымы

Бұл бөлім есірткі құралдарын, психотроптық заттар мен прекурсорларды заңсыз дайындауға, таратуға, сондай-ақ олардың контрабандасына байланысты қылмыстарды қамтиды.

Нашақорлық ұлттың денсаулығы мен генофондына, экономикаға, құқықтық тәртіпке және мемлекеттің қауіпсіздігіне негізгі қауіп болып табылады. Сондықтан есірткі қылмыстарына Белсенді қарсы тұру, нашақорлықтың пәрменді алдын алу-мемлекет пен қоғамның аса маңызды міндеттері.

Шу алқабындағы марихуананың жеке есірткі шикізаты базасының болуы маңызды фактор болып қала береді, ол жерден Қазақстанның барлық өңірлері үшін өсімдік препараттарымен толықтырылады.

Анықтамалық: Қазақстан аумағында есірткінің заңсыз айналымына байланысты қылмыстардың 10% - ға немесе 768 фактіге аздап өсуі байқалады.

Сонымен қатар, Ауғанстан аумағында героиннің ауқымды өндірісі елеулі қатер төндіруде.

Өзінің географиялық орналасуына байланысты Қазақстан Ресейге, ТМД-ның басқа елдеріне және Еуропалық Одаққа героин жеткізу жүзеге асырылатын солтүстік бағытта орналасқан.

ТМД елдерінің Атқарушы комитетінің деректері бойынша, 2016 жылдан бастап 2019 жылға дейінгі кезеңде Қазақстанда героиннің орташа жылдық ең көп мөлшері (391 кг) алынды.

Алайда, халықаралық сарапшылардың, сондай-ақ Қазақстанның құқық қорғау органдарының мәліметтері бойынша ауған героинінің есірткі трафигі Қазақстан арқылы жыл сайын төмендеуде.

Оның орнына өсімдік шикізатын – синтетикалық есірткілерді өндіруді талап етпейтін түбегейлі жаңа есірткілер нарығының кеңеюі байқалады.

Ұйымдасқан қылмыстық топтар мен қауымдастықтардың заңсыз әрекеттерінің жаңа формалары пайда болуда, олардың инновациялық коммуникациялық жүйелерді қолдана отырып, жеткізу және сату арналарын құруды күшейтуі. Жекелеген өңірлерде жойылған есірткі зертханалары мен астыртын цехтардың нәтижелері қазірдің өзінде бар.

КЖ схемаларын қолдану тұрғысынан есірткінің заңсыз айналымы бүкіл әлемде кең таралған әдіс болып табылады, ол ҰҚТ (оның ішінде Трансұлттық), сондай-ақ террористік және экстремистік ұйымдардың қызметін қаржыландыру көзі болып табылады.

Түскен ақша одан әрі криминалдық бизнесті толықтыру, қару-жарақ, жылжымайтын мүлік және қымбат автокөлік құралдарын сатып алу үшін пайдаланылады.

Қазақстанда есірткі қылмыстарымен байланысты КЖ бойынша тіркелген істердің пайызы көрсетілген саладағы барлық тіркелген істердің **7%** - нан сәл артық құрайды.

Осы санаттағы предикаттық қылмыстарды жасау нәтижесінде (баптар бойынша 286, 296, 297, 298, 299, 300, 301 және Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне 302) келтірілген зиянның белгіленген сомасы **313,7 млн теңгені** құрады.

Тәуекелдерді азайту бойынша қабылданатын шаралар

Қазақстан Республикасының Құқық қорғау және арнайы органдары есірткі құралдарының заңсыз айналымының жолын кесу бойынша ("Мак", "Арна", "Допинг", "Барьер", "Тасымалдаушы" және т.б. операциялар) бірлескен жедел алдын алу шараларын жүйелі негізде жүргізеді.

Шу алқабында ІІМ қызметкерлерінің күшімен жыл сайын «Қарасораның» жедел алдын алу іс-шаралары жүргізіледі.

Анықтамалық: 2020 жылы «Қарасораның» жедел алдын алу іс-шараларының нәтижесінде **1 750-ден** астам есірткі қылмысы анықталды, заңсыз айналымнан **22 тоннадан** астам есірткі тәркіленді.

Есірткі контрабандасына қарсы күрес мәселелерінде тиімді халықаралық ынтымақтастық жолға қойылған.

ТМД МҚББ КҚҚББК есірткі контрабандасына қарсы іс – қимыл мәселелері бойынша ТМД-ға мүше мемлекеттердің құқық қорғау бөлімшелерінің өзара іс-қимылын үйлестіретін жұмыс тобы құрылды.

Құқық қорғау жұмысы бойынша Өңірлік байланыс торабы шеңберінде ТМД елдері бойынша Дүниежүзілік кеден ұйымы Rilo-Мәскеу ҚМА CENcomm жедел платформасының арналары арқылы трансшекаралық есірткі трафигінің ықтимал арналары туралы алдын ала ақпарат алмасуды жүзеге асырады. Есірткі шылым шегушілер туралы ақпарат алмасу тәртібі бекітілді.

Жыл сайын ҚМА есірткі құралдарын тасымалдаудың трансшекаралық арналарының жолын кесуге бағытталған «Сағат» халықаралық арнайы операциясына (ТМД – ға мүше мемлекеттердің және алыс шетелдердің кеден және құқық қорғау органдарының қатысуымен) қатысады

ҚМА мен Германияның криминалдық полициясы арасындағы меморандум негізінде есірткінің трансшекаралық айналымына қарсы күрес мәселелерінде тиімді ынтымақтастық жолға қойылды.

Сегіз бірлескен бақыланатын жеткізілім жүргізілді, заңсыз айналымнан 10 кг-нан астам есірткі мен психотроптық заттар (дәндегі марихуана, кокаин, диметилтриптамин МДМА (экстази), амфетамин, ЛСД, саңырауқұлақтар және т.б.) алынды.

2019 жылы ҚМА қызметкерлері Қазақстан арқылы транзитпен Ираннан Нидерландыға дейінгі тарихтағы ең ірі халықаралық есірткі трафигінің жолын кесті. Жедел іс – қимыл барысында жалпы салмағы **1 104** кг героин алынды (құны 500 млн АҚШ долларынан астам, дозаларда-1 млрд АҚШ долларынан астам).

Алты елдің (Ресей, Беларусь, Литва, Польша, Германия, Нидерланды) арнайы қызметтерінің қатысуымен "бақыланатын жеткізу" әдісі бойынша кең ауқымды халықаралық арнайы операция жүзеге асырылды, оның нәтижелері бойынша Андернах қаласында (ГФР) Еуропалық Одақ елдерінде есірткі контрабандасымен және өткізумен айналысқан трансұлттық ҰҚТ қызметінің (Түркия, Сербия, Германия азаматтарынан тұрды) жолы кесілді.

Жаңа психобелсенді заттардың пайда болуына уақтылы ден қою мақсатында Үкіметке психотроптық заттардың тізімін бекіту және олардың «криминалдық» мөлшерін айқындау жөніндегі өкілеттіктер берілген.

2019 жылғы 5 шілдеде синтетикалық есірткінің **89** базалық құрылымы енгізілген есірткі құралдарының жаңартылған тізімі күшіне енді. Осы шаралар жиынтығында бүгінгі күні **белгілі мыңға жуық** затты мемлекеттік бақылаумен қамтуға мүмкіндік берді

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне интернет желісі және өзге де электрондық ақпараттық ресурстар арқылы есірткіні өткізуді, пайдалануға бейімдеуді **аса ауыр қылмыстар**

санатына жатқызуды көздейтін түзетулер қабылданды.

Қылмыстық қудалау орбитасына интернет-дүкендер деп аталатын барлық қатысушылар кіреді (мұндай сайттардың әкімшілерінен бастап «бетбелгілерге» және граффити-жазуларын таратушыларға дейін).

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне есірткіні насихаттау және заңсыз жарнамалау үшін қылмыстық жауаптылықты белгілейтін жаңа норма енгізілді (299-1-бап).

Тәуекелдерді азайту бойынша жоспарланған шаралар

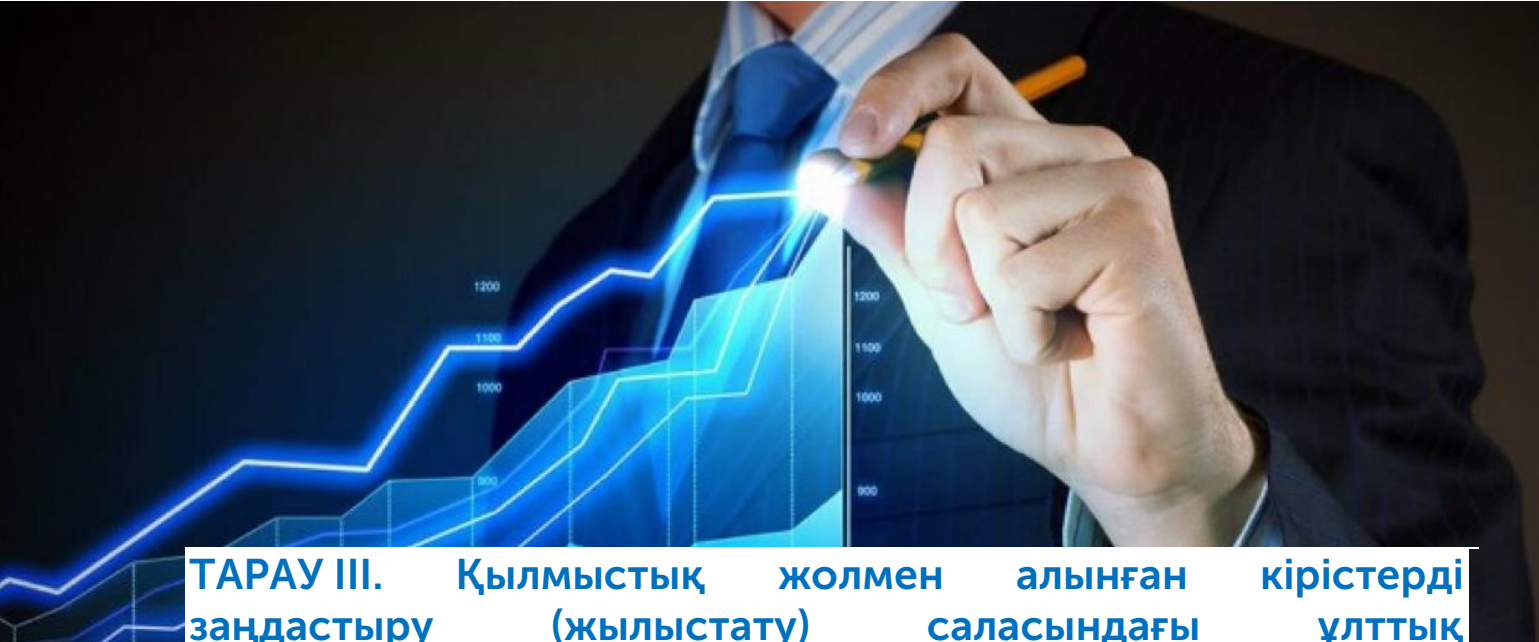
Есірткі трафигінің арналарын, сондай-ақ НҚ схемаларын белгілеу үшін қаржылық барлау бөлімшелерінің мүмкіндіктері іске қосылатын болады.

ЕАТ алаңында ЕАТ – қа қатысушы елдердің құқық қорғау органдарының назарын ерекше қауіпті аймақтарда шоғырландыруға мүмкіндік беретін қазіргі заманғы типологиялармен алмасуды жүзеге асыру және осы қылмыстық қызметтен есірткі трафигі мен қаржы ағындарының халықаралық арналарын жою жөнінде уақтылы шаралар қабылдау жоспарлануда.

Мәселелерді пысықтау жоспарлануда:

- көліктік-логистикалық компаниялардың мәртебесін, қызметінің негіздері мен тәртібін заңнамалық бекіту, сондай-ақ пошта ұйымдарымен өзара іс-қимыл;
- электрондық ақшаны пайдаланушылардың ұтқыр байланыс операторларына байланыстырылуы жағдайында оларды сәйкестендіруден өтудің қосымша тетігін әзірлеу;
- трансшекаралық есірткі трафигіне қарсы күресте халықаралық ынтымақтастықты жандандыру.

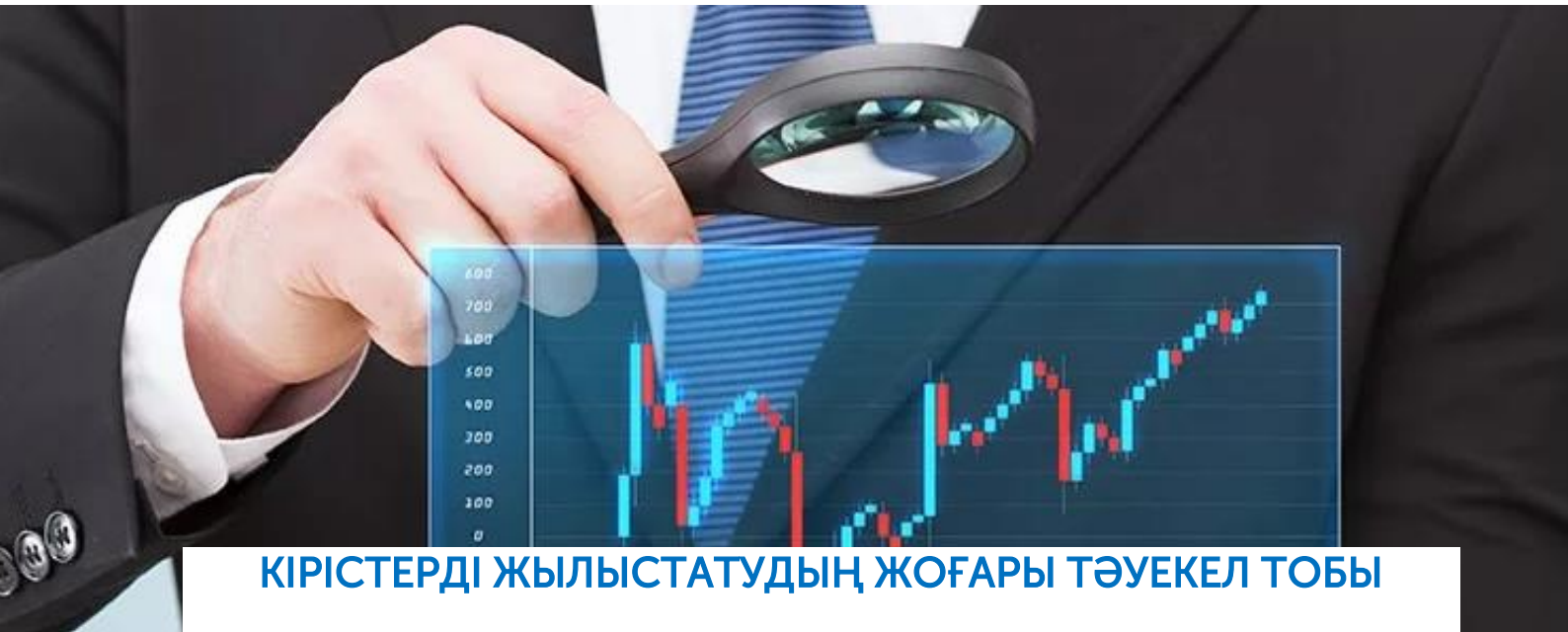

ТАРАУ III. Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыру (жылыстату) саласындағы ұлттық осалдықтарды айқындау, тәуекелдерді азайту бойынша қабылданатын және жоспарланған шаралар

КЖ / ТҚҚ тәуекелдерін бағалау үшін қауіптермен қатар ұлттық шайылуға қарсы жүйенің осалдықтары белгіленген. Оларға мыналар жатады:

- қолма-қол ақша айналымы;
- номиналды заңды тұлғаларды (бір күндік фирмаларды) НҚ схемаларын қолдану үшін пайдалану;
- Қылмыстық жолмен алынған ақша қаражатын шетелге аудару;
- мемлекеттік органдар мен қаржы секторының тәуекелдерін басқару жүйесінің жетілмегендігі;
- қаржы мониторингі субъектілерімен түсіндіру жұмыстарының жеткіліксіздігі (КЖ/ТҚҚ саласындағы заңнама, қылмыстық кірістерді жылыстату тәуекелдері мен қатерлері бойынша).
- АЖ саласындағы ұлттық шайылуға қарсы жүйенің осалдықтарын анықтау және оларды санаттарға бөлу мақсатында тиісті тәуекел критерийлері айқындалды:
  - қаржы және қаржылық емес секторлардағы жалпы жағдай және жасалатын операциялар көлемі;
  - ҚМС АЖ / ТҚҚ саласындағы заңнаманың орындалуы туралы ақпарат;
  - тиісті тексеру шараларын қолдану үшін ақпараттық жүйелер мен ІТ-құралдардың болуы;
  - ҚМС қызметінің ерекшелігін ескере отырып, көрсетілетін қызметтердің, өнімдердің, операциялардың түрлерін.

КІРІСТЕРДІ ЖЫЛЫСТАТУДЫҢ ЖОҒАРЫ ТӘУЕКЕЛ ТОБЫ

ЕДБ мен банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдарды КЖ схемаларында пайдалану

Банк секторы тұтастай алғанда КЖ/ТҚҚ туралы заңнаманы сақтау тұрғысынан неғұрлым реттелетін және заңға бағынатын болып табылады.

ЕДБ-нің техникалық жарақтандырылуы күдікті клиенттер мен операцияларға қатысты шараларды уақтылы белгілеуге және қабылдауға мүмкіндік береді.

Алайда, осыған қарамастан, КЖ саласында әлеуетті тәуекелдер бар.

Банктер мен ұйымдар арқылы КЖ белгілерімен жекелеген жоғары тәуекелді операциялар жүргізіледі, ақшаның ірі сомалары әзірленген типологияларға, ішкі бақылау қағидаларына және техникалық құралдарға қарамастан, номиналды заңды тұлғалар мен әлеуметтік жауапкершілігі төмен азаматтардың шоттарынан шет елге аударылады және қолма-қол ақшаға айналдырылады.

Тәуекелдерді азайту бойынша қабылданған шаралар

ҚНРДА тарапынан ЕДБ және банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдарға қатысты ден қою шаралары қолданылады.

Күмәнді операцияларды жүргізуге ЕДБ-нің тартылуын бағалау жыл сайынғы негізде жүзеге асырылады.

Тәуекелге бағдарланған тәсілді ескере отырып, банк секторының КЖ тәуекелдеріне ұшырау үрдісі зерделенеді.

ЕДБ-де түрлі сценарийлерді қолдана отырып, шекті және күдікті операцияларды анықтау процестері, ең төменгі параметрлер негізінде клиенттің тәуекелін есептеу (елдік тәуекел, клиенттің түрі, өнім/қызмет тәуекелі) автоматтандырылған.

Клиенттерді терроризмді және экстремизмді қаржыландырумен байланысты тұлғалар мен ұйымдардың тізімдері бойынша, сондай-ақ

шетелдік жария лауазымды тұлғаларға тиесілігі тұрғысынан (клиентпен іскерлік қатынастарды орнату кезінде де, оған қызмет көрсету кезінде де) онлайн-тексеру жүргізіледі.

КЖ/ТҚҚ туралы заңнама сақталмаған жағдайда ҚМС-ға әкімшілік сипаттағы шаралар қолданылуы мүмкін негіздемелер тізбесі кеңейтілді (4-тен 13-ке дейін).

ҚНРДА КЖ байланысты қылмыстардың белгілерін анықтау бойынша ұсыныстар мен типологияларды әзірледі (күдіктіліктің кең таралған белгілері жинақталды, анықтау үшін индикаторлар әзірленді). Олар клиенттер операцияларының мониторингін жүзеге асыру және КЖ тәуекелдерін барынша азайту жөнінде тиісті шаралар қабылдау кезінде ЕДБ пайдалану мақсатында Ұлттық Банктің веб-порталында орналастырылған.

Номиналды заңды тұлғаларды КЖ схемаларында пайдалану

Заңсыз қаржылық операцияларды жүргізу үшін номиналды заңды тұлғаларды пайдалану тәуекелдері өте жиі кездеседі. Бұған қаржылық тергеулердің материалдары, сондай-ақ жалған шот-фактураларды шығару және салық төлеуден жалтару бойынша аяқталған қылмыстық істер дәлел бола алады (КЖ бойынша барлық істердің 36% - ын құрайды).

Көбінесе бір күндік фирмалардың ашылуы әлеуметтік жауапкершілігі төмен адамдарға немесе олардың компания қызметіне қатысуы туралы білмейтіндерге қатысты болады.

Атаулы заңды тұлғалар арқылы қаржы операцияларының ірі ағындары өтеді, олар қадағаланады және уақтылы ден қою шараларын қабылдау үшін құқық қорғау органдары мен мемлекеттік кіріс органдарына беріледі.

Резидент еместерге қатысты заңмен белгіленген шектеулер болған кезде оларды заңсыз схемаларда пайдалану фактілері орын алуда.

Бұл ұйымдастырушылар мен қатысушыларды анықтау және жауапкершілікке тарту үшін қиындықтар туғызады.

Банктердің мәліметтерін пайдалану тәуекелдік операцияларға жедел әрекет етуге, топ субъектілерінің үлестестігін белгілеуге, әрбір айыпталушының рөлін анықтауға, қылмыстық топтың жаңа мүшелерін анықтауға ықпал етеді.

Анықтамалық: 2018-2020 жылдар кезеңінде жіберілген 499 ҚББ хабарламалары болжамды қылмыстық топтардың 45 схемасын аналитикалық жолмен қалыптастыруда қолданылды.

Тәуекелдерді азайту бойынша қабылданатын шаралар

Номиналды заңды тұлғаларды КЖ схемаларында пайдалануға байланысты осалдықтарды болдырмау мақсатында мемлекеттік

органдар мынадай шаралар қабылдауда:

- ЕДБ қызметкерлері ішкі бақылау және комплаенс-қызметтер құралдарын пайдаланады, ақша қаражатын аудару мен қолма-қол ақшаға айналдыруды тиімді бақылау ұйымдастырылған;
- КЖ/ТҚҚ бойынша ЕДБ рейтингі бекітілді, тоқсан сайын ҚМА алаңында комплаенс-қызметтермен кездесулер өткізіледі, онда нәтижелер, сондай-ақ КЖ/ТҚҚ саласындағы өзара іс-қимыл мәселелері талқыланады;
- БСБ-ға күдікті операциялардың түрлерін, өлшемшарттары мен схемаларын айқындайтын жалған шот-фактураларды жазып беру белгілері бойынша типология бекітілді және жеткізілді;
- өз клиенттерін тексеру және күдікті операциялардың алдын алу бойынша ЕДБ тарапынан уақтылы шаралар қабылдау үшін ҚМА сайтының жабық бөлігінде тәуекел критерийлерімен тұлғалардың біріздендірілген тізілімі орналастырылған (қабылданатын шешімдердің жеделдігі үшін көрсетілген тізімдер ЕДБ ақпараттық жүйелеріне интеграцияланған);
- ҚМА, ҰБ және ҚНРДА арасында үшжақты келісім жасалды, оның шеңберінде Ұлттық Банк ай сайынғы негізде ЕДБ облыстық филиалдары бөлінісінде берілген ақша қаражатының көлемі жөніндегі мәліметтерді жібереді;
- туралы есеп береді («ЕДБ есептілігінің тізбесін, нысандарын, ұсыну мерзімдерін бекіту туралы» ҰБ басқармасының қаулысына өзгерістер енгізілді);
- ҚМА және МКК арасында жалған компаниялар бойынша ақпарат алмасу жүргізіледі, олардың қызметін бейтараптандыру бойынша шаралар қабылданады.

Тәуекелдерді азайту бойынша жоспарланған шаралар

- номиналды заңды тұлғаларды КЖ схемаларында пайдалануға байланысты осалдықтардың алдын алу мақсатында:
  - тәуекел белгілері бар тұлғалар мен компаниялар туралы мәліметтерді жинақтай отырып, барлық ҚМС үшін бірыңғай дерекқорды құруға (оның ішінде операцияларды жүргізуден бас тарту, іскерлік қатынастарды орнату және тоқтату), ЕДБ талдаудың ақпараттық көздері мен құралдарының санын ұлғайтуға міндетті;
  - ҚМА, МКК, ЕДБ және «Атамекен» Қазақстан Республикасының Ұлттық кәсіпкерлер палатасына шаруашылық жүргізуші субъектілерге қатысты тәуекелдерді басқару жүйесін сәйкестендіруді қамтамасыз ету;
  - КЖ/ТҚҚ туралы Заңға жеке тұлғаны сәйкестендіру үшін қажетті шетелдіктің немесе азаматтығы жоқ адамның визасы туралы мәліметтерді тіркеу бөлігінде өзгерістер енгізу;

- резидент еместерге қатысты клиенттің тиісті тексеруін жүргізу кезінде бизнес-иммигрант визасын тексеру типологиясын әзірлеу;
- Қаржы министрінің 2020 жылғы 30 қыркүйектегі №938 бұйрығына тиісті түзетулер енгізе отырып, бір күндік фирмаларды анықтау жөніндегі типологияларды жаңартып, ішкі бақылау шараларын қабылдау үшін оларды ЕДБ-ге жеткізін.

Ойын бизнесі мен лотереяларды ұйымдастырушылардың қызметтерін Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыру (жылыстату) схемаларында пайдалану

Ұлттық заңнамаға сәйкес Қазақстан аумағында ойын бизнесі саласындағы қызметтің мынадай түрлерін жүзеге асыруға рұқсат етілген:

- казино бар;
- ойын автоматтары залы;
- бұл букмекерлік кеңсе;
- тотализатор.

Кірістерді жылыстатуда ойын бизнесін пайдалану қаупі әлі де жоғары деңгейде.

Ойын бизнесі казинодағы, букмекерлік кеңселердегі және тотализаторлардағы ұтыстар арқылы қылмыстық кірістерді заңдастыру арқылы кірістерді жылыстату схемаларын қолдану үшін өте нақты қолданылуы мүмкін.

ҚМС-ның осы санаты реттеуге және лицензиялауға жатады.

Лотереяның бірыңғай операторының жұмысын жандандыру байқалады, оның қызметінің арқасында есепті кезеңде одан келіп түскен хабарламалар саны **76%** - ға артты.

Букмекерлік ұйымдардың ойын бизнесін (онлайн-казино) ұйымдастыру бойынша заңсыз қызметті жүзеге асыру жағдайлары анықталды.

Тәуекелдерді азайту бойынша қабылданатын шаралар

2020 жылы «Ойын бизнесі туралы» Қазақстан Республикасының Заңына букмекерлік кеңселерді (букмекерлік кеңселер кассаларын) тек курорттық аймақтарда (Алматы облысы Қапшағай су қоймасының жағалауында және Ақмола облысы Бурабай ауданында) орналастыру тәртібін регламенттейтін өзгерістер мен толықтырулар енгізілді.

Сонымен қатар Қазақстанда онлайн-казино қызметіне заңмен тыйым салынған.

Осыған қарамастан, құмар ойындарын, соның ішінде тотализаторларды, букмекерлік кеңселерді және айналымдары күмәнді болып табылатын онлайн-казиноларды («көлеңкелі» кірістердің белгілері бар) пайдалана отырып ұйымдастырудың

схемалары бар.

Мәселен, Маңғыстау облысында банк қызметкері клиенттердің шотынан **90 млн теңгеден** астам ақшаны заңсыз ұрлап кеткен. Болашақта ол қаражаттың бір бөлігін букмекерлік кеңсе арқылы қолма-қол ақшаға айналдырды.

Букмекерлік кеңселердің астында жұмыс істейтін бірқатар онлайн-казинолар анықталды. «PariMatch», «BK Triumph», «Фаворит» және «PROFITBetting» букмекерлік кеңселерінің лауазымды тұлғаларына қатысты заңсыз ойын бизнесін ұйымдастыру фактісі бойынша қылмыстық істер қозғалды.

Сондай-ақ ҚМА тарапынан ҚМС-ны КЖ/ТҚҚ бойынша жұмысқа тарту бойынша ауқымды жұмыстар жүргізілуде.

Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігі ойын бизнесі субъектілеріне қатысты профилактикалық бақылау жүргізу практикасын енгізді.

Қорытындысы бойынша КЖ/ТҚҚ туралы заңнаманы сақтамаған екі бұзушылық анықталды. Тексеру нәтижелері бойынша анықталған бұзушылықтарды жою бойынша нұсқамалар берілді, оларды бақылау субъектілері жойды.

Бұдан басқа, жоғарыда көрсетілген уәкілетті мемлекеттік орган ставкаларды есепке алу орталығын (ЦУС) енгізу бойынша жұмыс жүргізуде, оның мақсаты:

- букмекерлік саланың ашықтығын қамтамасыз ету;
- КЖ / ТҚҚ рәсімдерін автоматтандыру;
- елден тыс жерлерге ақша шығару арналарын бұғаттау;
- саланың жағдайын бағалау және талдау және уақтылы түзету үшін тәуелсіз ақпарат арнасы;
- проблемалық ойыншылар мен олардың туыстарына психологиялық көмек көрсету үшін тәулік бойы жұмыс істейтін кол-орталық бар;
- бәс тігуге қатысуды шектеу және өзін-өзі шектеу тетіктерін кеңінен енгізу.

ҚМС-мен өзара іс-қимыл бойынша жаңа тәсілдерді қолдануды көздейтін Front office платформасы енгізілді. Оның негізгі міндеті КЖ/ТҚҚ қатысушыларын кері байланыспен және бір терезе қағидаты бойынша клиентке бағдарлануды қамтамасыз ету болып табылады.

Өз клиенттерін тексеру және КЖ/ТҚҚ бойынша тиісті ден қою шараларын қабылдау үшін ҚМС-ға жеткізілетін кірістерді жылыстату схемаларында ойын бизнесін пайдалану бойынша типологиялар әзірленеді.

Талданып отырған кезеңде ойын бизнесін

ұйымдастырушылардан қаржы мониторингіне жататын хабарламалар саны **21%** - ға немесе **200** операцияға артты.

Микроқаржы қызметін жүзеге асыратын ұйымдарды (оның ішінде ломбардтарды) кірістерді жылыстату схемаларында пайдалану

МҚҰ-ны алаяқтық схемаларға тарту және КЖ фактілерінің болуы, ҚМС-ның осы санатының қызметін автоматтандыру процестерінің жеткіліксіздігі олардың өз міндеттемелерін тиімді орындауына мүмкіндік бермейді және кірістерді жылыстату бойынша елеулі тәуекелдерді көтереді.

МҚҰ жұмысының ерекшелігі заңды тұлғалардың қаражатын заңды түрде тарту, содан кейін оларды заңды және жеке тұлғалар арасында қайта бөлу, оның ішінде атаулы (көрінеу қайтарылмайтын) микрокредиттер беру мүмкіндігімен негізделген. Олар негізінен дербес деректері (құжаттары) жоғалған немесе әлеуметтік жауапкершілігі төмен адамдарға ресімделеді. Түскен ақша түрлі тәсілдермен заңдастырылған.

Тәуекелдің тағы бір факторы МҚҰ-ны салыстырмалы түрде қарапайым тіркеу болды, ол бастапқыда олардың құрылтайшылары мен басшылары тарапынан кірістерді жылыстату схемаларын қолдану үшін пайдаланылуы мүмкін.

Алайда заңнамаға өзгерістер енгізу нәтижелері бойынша 2021 жылғы 1 қаңтардан бастап микроқаржы қызметін жүзеге асыру үшін уәкілетті органның лицензиясын алу талап етіледі.

Жосықсыз МҚҰ-ны қаржылық пирамидалар нысанына айналдыру тәжірибесі бар, олардың негізгі мақсаты қаржылық алаяқтық арқылы материалдық пайда алу болып табылады.

Сонымен қатар, олардың жұмыс әдістері әртүрлі сипатта болады (мессенджерлерде құрылған кассалар, желілік маркетинг, кооперативтер, зияткерлік өнімдерді ұсыну қызметтері, оқу платформасы бар интернет-сайттар және т.б.).

Мысалы, 2020 жылы жекелеген қаржы ұйымдарының («Гарант 24 Ломбард» ЖШС, «ESTATE Ломбард» ЖШС, «Тиімді қарыз» ЖШС) қызметінен **21 млрд теңгеден** астам сомаға залал келтірілген **17 мыңға** жуық азамат зардап шекті. Еліміздің **14** өңірінде **32** қылмыстық іс тіркелді.

Құқық қорғау қызметін талдау зиянкестер ломбардтарды мүлік пен ақшаны иелену мақсатында пайдаланған фактілердің болуын да көрсетеді.

Көбінесе ұрланған мүлікті сату орны-бұл мекемелер, бұл кірістерді жылыстату схемаларын қолдануда қосымша қауіптер туғызады.

Тәуекелдерді азайту бойынша қабылданған шаралар

Уәкілетті мемлекеттік органдар өзара іс-қимыл жасай отырып, кірістерді жылыстату саласында МҚҰ пайдалану тәуекелдерін барынша азайту бойынша кешенді шаралар қабылдауда.

2021 жылғы 1 қаңтардан бастап «Микроқаржы қызметі туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 14-бабының жаңа редакциясы қолданысқа енгізілді, онда заңды тұлғаларды МҚҰ ретінде іске асыру кезінде оларға ықпал етудің бірқатар тетіктері айқындалған.

Анықтамалықлық:

- МҚҰ ретінде тіркелген заңды тұлға алты ай ішінде (оны мемлекеттік тіркеген күннен бастап) лицензия алу үшін (микроқаржы қызметін жүзеге асыруға) уәкілетті органға жүгінеді;

- микрокредиттер беру жөніндегі қызметті жүзеге асыруға ниеті бар заңды тұлға финмониторинг жөніндегі органды МҚҰ ретінде мемлекеттік тіркеу (қайта тіркеу) туралы күнтізбелік он күн ішінде (осы тіркелген күннен бастап) хабардар етеді.

Құқыққа қарсы іс-әрекеттердің жолын кесу мақсатында МҚҰ тарапынан бірқатар кешенді шаралар, оның ішінде өзге уәкілетті мемлекеттік органдармен өзара іс-қимыл бойынша шаралар қабылданды.

Сонымен қатар, 2020 жылғы 1 қаңтардан бастап "микроқаржы қызметі туралы" Қазақстан Республикасы Заңының 4-бабының 3-1-тармағы қолданысқа енгізілді, онда 45 күнге дейінгі мерзімге Берілетін микрокредиттер бойынша 50 АЕК-ке дейінгі жылдық тиімді сыйақы мөлшерлемесін айқындау тәртібі регламенттелген.

Бөгде тұлғаларға микрокредиттердің ресімделуіне жол бермеу үшін Ұлттық Банк электрондық тәсілмен микрокредиттер беру қағидаларын (Ұлттық Банктің 2019 жылғы 28 қарашадағы № 217 қаулысы) бекітті, олар 2020 жылғы 1 қаңтардан бастап қолданысқа енгізілді.

Осы Қағидаларға сәйкес микрокредит бергенге дейін МҚҰ КЖ/ТҚҚ саласындағы заңнамаға сәйкес Клиентті тиісті тексеруді жүзеге асырады.

Ұрланған мүлікті ломбардтар арқылы өткізу фактілерінің жолын кесу мақсатында Ұлттық Банк 2020 жылғы 1 қаңтардан бастап күшіне енген заңсыз олжаланған заттардың ломбардтардағы айналымына қарсы іс-қимыл шараларын қамтитын ломбард қызметін ұйымдастыру қағидаларын бекітті (Ұлттық Банктің 2019 жылғы 28 қарашадағы №226 қаулысы).

Осы құқықтық актіге сәйкес ломбардтар «Мемлекеттік кредиттік бюро» АҚ-ға кепіл мүлкі туралы мәліметтерді ұсынуы тиіс. Өз кезегінде, ІІМ бұл ақпаратты «Мемлекеттік кредиттік бюро» Ақ деректер базасына қол жеткізу арқылы қадағалайды және ден қою шараларын уақтылы қабылдайды (2021 жылғы 10 ақпанда тиісті келісімге қол

қойылды).

Клиентті сәйкестендіру үшін электрондық цифрлық қолтаңба, биометриялық және екі факторлы аутентификация қолданылады.

Бұдан басқа, КЖ/ТҚҚ, жалған ақша жасау және валюталық бақылауды жүзеге асыру саласындағы өзара іс-қимыл және ынтымақтастық туралы үшжақты келісімге (ҚМА, ҚНРДА, Ұлттық Банк) қол қойылды (МҚҰ тарапынан КЖ/ТҚҚ саласындағы заңнаманы бұзушылықтар анықталған кезде өзара іс-қимыл тәртібі айқындалды).

КЖ/ТҚҚ мәселелері бойынша уәкілетті органдар (ҚНРДА, ҰБ, ҚМА) мен ҚМС арасындағы өзара іс-қимылдың тиімділігін арттыру жөніндегі жол картасы әзірленді. Онда қызметінде қаржы пирамидасының белгілері байқалатын компаниялардың тізімдерін қалыптастыру және алмасу тәртібі көзделген.

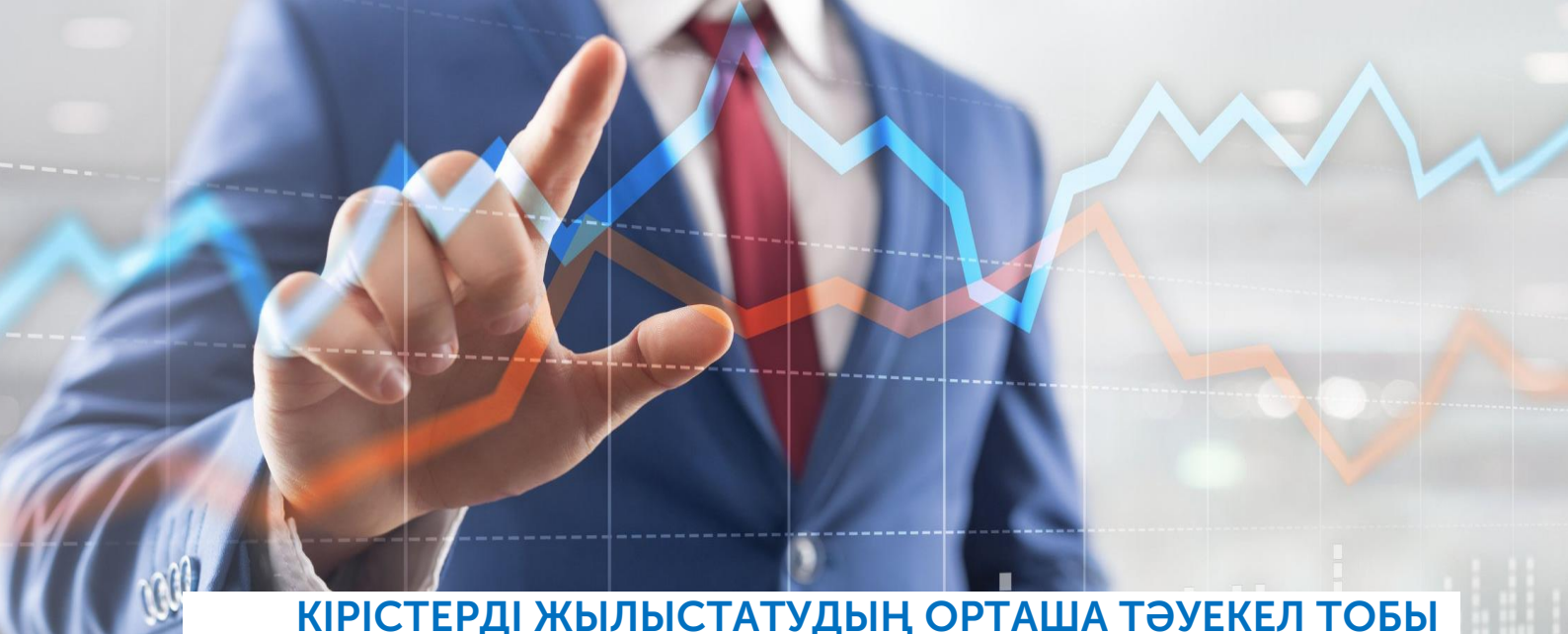
ҚМА тұрақты негізде ҚМС-ның осы санаты үшін түсіндіру іс-шараларын жүргізеді, күдікті операциялар мен клиенттерді анықтаудың схемалары мен әдістерін анықтауға бағытталған типологияларды әзірледі және жеткізді.

Жүргізілген жұмыстың нәтижесінде (2021 жылғы 1 маусымдағы жағдай бойынша) микроқаржы қызметін көрсететін субъектілерді КЖ/ТҚҚ жүйесіне барынша тартуға қол жеткізілді. Олардың саны **992** ұйымды құрады, олардың **955-і** ҚМА қаржылық операциялары туралы деректерді жинау жүйесінде есептік тіркеуден өтті (қамту 96% - ды құрайды).

Тәуекелдерді азайту бойынша жоспарланған шаралар

- МҚҰ мен ломбардтарды реттеуді жүйелі жақсарту мақсатында ҚНРДУ және ҰБ мәселелерді пысықтау жоспарлануда:
  - жеткізушілердің ақпаратты, оның ішінде микрокредиттер туралы ақпаратты «Мемлекеттік кредиттік бюро» АҚ-ға беру мерзімдерін қысқарту;
  - есептік тіркеуден өтпеген МҚҰ-ны мәжбүрлеп қайта ұйымдастыру немесе тарату туралы;
  - «Қаржы мониторингі субъектілерінің қаржы мониторингіне жататын операциялар туралы мәліметтер мен ақпаратты және күдікті операцияны айқындау белгілерін ұсыну қағидаларына» толықтырулар енгізу арқылы ломбардтар үшін күдікті операциялардың жаңа өлшемшарттарын енгізу (жылжымалы/жылжымайтын және (немесе) өзге де мүлікті одан әрі сатып алмастан ломбардқа жүйелі түрде тапсыру) болып табылады;
  - ішкі бақылау шараларын қабылдау және уәкілетті органдарды уақтылы хабардар ету үшін ломбардқа тәуекел ететін тұлғалардың тізілімін (жүйелі негізде жылжымалы/жылжымайтын және (немесе) өзге

де мүлікті одан әрі сатып алусыз және басқаларсыз тапсыруды жүзеге асыратын) әзірлеу және ломбардтарға жеткізу.

КІРІСТЕРДІ ЖЫЛЫСТАТУДЫҢ ОРТАША ТӘУЕКЕЛ ТОБЫ

КЖ схемаларында виртуалды валюталарды (криптовалюталарды) пайдалану

Қазақстан Республикасында ұлттық валюта теңге жалғыз заңды төлем құралы болып табылады. Осылайша, криптовалютаны ел аумағында төлем құралы ретінде пайдалану мүмкін емес.

Криптовалюталарды пайдалану арқылы есеп айырысудың анонимділігі қылмыс жасау кезінде осы төлем әдісінің танымалдылығын қамтамасыз етеді және құқық қорғау органдары үшін тергеу процесін қиындатады.

Мысалы, cryptocurrencies тыйым салынған мәмілелер (есірткі, қару-жарақ және т.б.) үшін төлем ретінде пайдаланылуы мүмкін.

Сонымен қатар, виртуалды активтерді Қазақстан аумағында ҚМС болып табылатын АХҚО қатысушылары пайдаланады.

АХҚО 2018 жылы іске қосылған сәттен бастап Өзін Қазақстан мен Орталық Азиядағы бизнес пен қаржы үшін жаһандық орталық ретінде көрсете отырып, өзінің құқықтық базасын кеңейтеді және Қазақстанда бизнес жүргізудің жаңа ұйымдастырушылық-құқықтық нысандарын ұсынады.

ФАТФ-тың виртуалды активтер айналымы нәтижесінде туындайтын тәуекелдерді басқару және азайту жөніндегі 15 ұсынымына сәйкес елдер КЖ/ТҚҚ мақсатында виртуалды активтер саласындағы қызметтер провайдерлерінің реттелуін және лицензиялануын (немесе тіркелуін), сондай-ақ мониторингтің тиімді жүйелерімен қамтамасыз етілуін қамтамасыз етуі тиіс.

Осыған байланысты АХҚО аумағында виртуалды активтер саласындағы қызметтер провайдерлерін құқықтық реттеу айқындалған.

АХҚО қатысушыларының көпшілігі өз қызметін 2019-2020 жылдары бастады. Осыған байланысты олардың кейбіреулерінің

белсенді еместігінің себебі клиенттердің болмауы болып табылады.

Сондықтан осы кезеңде КЖ/ТҚҚ бойынша шараларды қолдану тиімділігі мен КЖ/ТҚҚ тәуекелдерінің деңгейін толық және сапалы бағалау мүмкін емес.

Тәуекелдерді азайту бойынша қабылданған шаралар

Құқық қорғау органдары, сондай-ақ қаржылық барлау тыйым салынған сайттардың мониторингін жүзеге асырады, криптовалюталарды пайдалана отырып, оның ішінде халықаралық ынтымақтастықтың құқықтық тетіктерін ескере отырып, мәмілелерді қадағалайды.

ҚМС-ға жеткізілетін, әсіресе АХҚО аумағында шаруашылық қызметті жүзеге асыратын криптовалюталарды пайдалана отырып, кірістерді жылыстату схемаларының жолын кесу бойынша типологиялар әзірленуде.

Сонымен қатар, ЕАТ шеңберінде криптовалютань пайдалана отырып, есірткі құралдары үшін трансшекаралық есеп айырысу схемаларын белгілеу бойынша типологиялық зерттеулер жүргізіледі.

ЕАТ-ға мүше мемлекеттердің құқық қорғау органдары мен қаржылық барлау бөлімшелерінің криминалдық есеп айырысу тәсілдері және криптовалюталарды пайдалануды құқықтық реттеу модельдері туралы деректері жинақталады.

АХҚО қаржылық қызметтерді реттеу комитеті жыл сайын қатысушылардың заңнама талаптарын сақтауы бойынша тақырыптық шолу өткізеді.

Өз кезегінде, есептерге ішкі бақылау жүйелерінің сипаттамасы, Клиентті тиісті тексеру шараларын қолдану нәтижелері, клиент пен бизнестің тәуекелдерін бағалау, бас тарту және тоқтату шаралары, күдікті операцияларды анықтау, санкциялар тізімін тексеру және ҚМА-хабарламалар жіберу кіреді.

Тәуекелдерді азайту бойынша жоспарланған шаралар

Қазіргі уақытта КЖ/ТҚҚ саласындағы заңнамаға өзгерістер енгізілуде, оларда «Ақпараттандыру туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес цифрлық активтермен кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыратын тұлғаларды ҚМС қатарына қосу көзделеді.

Төлем ұйымдарын кірістерді жылыстату схемаларында пайдалану

Қазақстан Республикасында **70** төлем ұйымы жұмыс істейді.

Жыл сайын төлем ұйымдары арқылы жүргізілетін операциялардың саны бойынша транзакциялар санының азаю үрдісі байқалады (2018 жылы – 469,3 млн. операция, 2019 жылы – 463,1 млн. операция, 2020 жылы – 430,1 млн. операция).

Сонымен қатар, операциялар көлемі жыл сайын өсуде (2018 ж. – 1,5 трлн.теңге, 2019 ж. - 1,9 трлн.теңге, 2020ж. - 2,3 трлн.теңге).

Электрондық ақшаның ең ірі жүйелері Qiwi Kazakhstan, Woopay, «Жеке касса» болып табылады.

ҚМС-ның осы санаты заңнамалық деңгейде жеткілікті түрде реттелген және Ұлттық Банктің юрисдикциясына жатады.

Заңсыз қаржылық операцияларды жасау үшін ақша аударымдарын жөнелтушілер мен алушылардың персонализацияланбаған (анонимдік) деректерін пайдалану мүмкіндігі қаскүнемдер үшін тартымды болып табылады.

Осы құралдарды пайдалану сипаты туралы, оның ішінде КЖ схемаларында хабардар емес тұлғаларға ресімделген электрондық төлем құралдарын пайдалану жағдайлары белгіленеді.

Сонымен қатар, электрондық төлемдер алаяқтық әрекеттерді жүзеге асыру кезінде, оның ішінде басқа мемлекеттердің аумағынан да қолданылады.

Тәуекелдерді азайту бойынша қабылданған шаралар

2020 жылы Қазақстан Республикасының заңнамасына өзгерістер енгізілді, оған сәйкес электрондық ақша жүйелерінің сәйкестендірілмеген клиенттерінің пайдасына төлемдер мен аударымдарға тыйым салынды, сондай-ақ сәйкестендірілмеген клиенттердің электрондық ақшасын өтеуге (жүйеден шығаруға) тыйым салынды.

Сондай-ақ, клиенттің сәйкестендіру мәртебесіне байланысты:

- операциялар сомасына;
- бір электрондық әмиянда сақталатын максималды сомаға.

Бұл өзгерістер электрондық ақша жүйелерінде КЖ/ТҚ тәуекелдерін төмендетуге бағытталған.

Сонымен қатар, қылмыстық схемаларды ұйымдастыруға жиі қатысы жоқ үшінші тұлғалардың пайдасына әмиянды ашумен байланысты тәуекелдер бар.

Алдын алу шаралары ретінде уәкілетті мемлекеттік органдар тыйым салынған сайттардың мониторингін жүзеге асырады, электрондық әмияндарды пайдалана отырып аударымдарды қадағалайды.

Төлем ұйымдары үшін түсіндіру іс-шаралары ұйымдастырылды, КЖ схемаларының жолын кесу бойынша ұсынымдар мен типологияларды әзірлеу жүзеге асырылуда.

Қолма-қол ақша қаражатын курьерлер

ФАТФ-тың 32 ұсынымына сәйкес ұсынушыға қолма-қол ақша мен айналым құралдарының трансшекаралық орын ауыстыруын, оның

ішінде декларациялау жүйесі және/немесе ақпараттандыру жүйесі арқылы анықтау жөнінде шаралар қабылдануы тиіс.

Кедендік шекара арқылы ақша қаражатын өткізу мониторингінің қолданыстағы практикасы келесідей.

Кеден заңнамасының талаптарына сәйкес жеке тұлғалар **10 000 АҚШ доллары** баламасынан аспайтын қолма-қол шетел валютасын және ұлттық валютаны кедендік декларациясыз әкелуге немесе әкетуге құқылы.

Бұл ретте әуежайда декларациялауға жатпайтын ақша қаражатын тасымалдайтын жолаушы кедендік бақылаудан «жасыл» дәліз бойынша өтеді (іріктеп тексеру).

Қазақстанның Еуразиялық экономикалық одақтың Кеден одағының құрамында болуына байланысты қатысушы елдердің ішкі шекарасында кедендік бақылау жоқ.

Тек шекаралық паспорттық және экспорттық (кедендік) бақылау (заңды тұлғаларға қатысты) жүзеге асырылады.

Бұл мән-жайлар шекарадан өтетін жеке тұлғалардың Қылмыстық жолмен алынған ақша қаражатын тасымалдауда пайдалануына белгілі бір қауіп-қатер туғызады (КЖ мақсаттары үшін қолма-қол ақша курьерлерін пайдалану тәуекелі).

Тәуекелдерді азайту бойынша қабылданған шаралар

Заңнамада әкімшілік («Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Қазақстан Республикасы кодексінің 535, 546-551 – баптары) және қылмыстық (Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 234-бабы-экономикалық контрабанда) көзделген.

Өз кезегінде, Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің **234-бабы** бойынша қылмыстық-құқықтық статистиканы талдау Қазақстан Республикасының шекарасы арқылы қолма-қол ақшаны заңсыз тасымалдауға байланысты тергеу жүргізудің бірлі-жарым жағдайлары туралы куәландырады.

"Әкімшілік құқық бұзушылық туралы" Қазақстан Республикасы кодексінің **551-бабы** бойынша Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істердің саны (тауарларды, қолма-қол ақша қаражатын декларацияламау немесе анық емес кедендік декларациялау, кедендік құжаттардағы мәліметтерді анық емес мәлімдеу және т.б.) **287-ні** құрады.

Тәуекелдерді азайту бойынша жоспарланған шаралар

КЖ схемаларында қолма-қол ақша курьерлерін пайдалану тәуекелдерін төмендету мақсатында, сондай-ақ кеден және шекара бекеттері арқылы өткізілетін декларацияланбаған ақша қаражатын анықтау бойынша жұмысты жандандыру.

Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі Еуразиялық

экономикалық одаққа қатысушы елдердің, сондай-ақ басқа да шекара мемлекеттерінің кедендік шекараны кесіп өту жиілігі мен мақсатын айқындау үшін жолаушылар жөніндегі дерекқорды өз ресурстарымен біріктіруді жоспарлап отыр.

Өз кезегінде ҚМА декларацияланбаған қолма-қол ақша қаражатын, ақша құралдарын немесе дұрыс декларацияланбаған ақша қаражатын анықтау жөніндегі қосымша шаралар ретінде мынадай шараларды пысықтау жоспарлануда:

- Мемлекеттік кіріс органдарымен бірлескен жоспарлар шеңберінде талдау жұмысын күшейту, олардың ресурстарын басқа елдердің құзыретті органдарынан елге кірген кезде жеке тұлғалар мәлімдеген қолма-қол ақша қаражаты туралы мәліметтер алу бойынша пайдалану;

- қаржы мониторингі органдары, кеден, шекара қызметтері және әуежайлардың қауіпсіздік қызметі арасында жеке тұлғалардың Қазақстанның мемлекеттік шекарасы арқылы қолма-қол ақша қаражатын өткізуі бойынша өзара ақпарат алмасуды ұйымдастыру;

- қолда бар ақпараттық дерекқорды пайдалана отырып, жеке тұлғалардың шекараны өткізу маршруты мен жиілігіне мониторинг, талдау жүргізу;

- кеден және шекара бекеттерінде тексеру жүргізу кезінде ақша қаражатын анықтау үшін арнайы оқытылған қызметтік-іздестіру иттерінің әлеуетін белсенді пайдалану;

- кедендік және шекаралық бақылауды жүргізу кезінде бақылаудан жасырылған ақша қаражатын анықтау үшін кедендік бақылаудың заманауи техникалық құралдарын (рентген аппараттары және т.б.) кеңінен пайдалану.

Жылжымайтын мүлікпен мәмілелерді жүзеге асыру кезінде делдалдық қызметтер көрсететін дара кәсіпкерлер мен заңды тұлғалардың (бұдан әрі-риэлторлар), нотариустардың көрсетілетін қызметтерін КЖ схемаларында пайдалану

Сыбайлас жемқорлық істері бойынша сот-тергеу практикасы пара алудан және бюджет қаражатын ұрлаудан қылмыстық табыс көбінесе жылжымайтын мүлікке салынатынын куәландырады.

Алайда, жылжымайтын мүлік секторы арқылы кірістерді жылыстатудың негізгі тәуекелдері шетелде коммерциялық және тұрғын жылжымайтын мүлік объектілеріне күмәнді шығу тегі бар капиталды инвестициялаумен байланысты.

Бұл жағдайда тәуекел шетелдік юрисдикциялардан сатып алынған жылжымайтын мүлік объектілері меншік иелерінің

бенефициарлық құрылымының жеткіліксіз ашықтығына негізделген.

Әдетте, жылжымайтын мүлікті сатып алу-сату нотариустың қатысуымен тікелей жүзеге асырылады, бұл жағдайда риэлторлар тек сатушылар мен сатып алушылар арасында делдал болады (кеңес беру қызметтері мен ақпараттық қолдау көрсетеді).

Мұндай мәмілелер ЕДБ арқылы өтеді, олар ішкі бақылау рәсімін жүргізеді және тиісті құжаттарды сұратады.

Мәміле аяқталғаннан кейін және жылжымайтын мүлік үшін төлем жасалғаннан кейін құқық белгілейтін құжаттар «Азаматтарға арналған үкімет «Мемлекеттік корпорациясы» МЕАҚ алаңында тағы бір сатыдан (мүлік құқығын тіркегенге дейін) өтеді.

ЕДБ мен нотариустардың жылжымайтын мүлікпен жасалатын мәмілелерді тоғыспалы тексеруі осы сектордағы КЖ тиімді болдырмауға мүмкіндік беретінін атап өткен жөн.

Сонымен қатар, осы секторда КЖ схемаларын қолданудың жекелеген осалдықтарын атап өту қажет, олардың қатарына мыналар жатады:

- КЖ / ТҚҚ туралы заңнаманы риэлторлардың орындауын бақылауды жүзеге асыратын мемлекеттік органның болмауы;
- экономикалық қызмет түрлерінің жалпы жіктеуішінің жетілмегендігіне байланысты елде риэлторлардың бірыңғай есебінің болмауы;
- құқық қорғау органдарының заңсыз қаржы операцияларын жасаған тұлғаларға жылжымайтын мүлікті сатып алу-сату бойынша делдалдық қызмет көрсету фактілерін тіркеуі.

Тәуекелдерді азайту бойынша қабылданған шаралар

Белгілі бір дәрежеде ұлттық заңнамада меншік иесі сатып алынған жылжымайтын мүлік объектісін табыс салығын төлемей сата алмайтын мерзімдерді белгілеу КЖ схемаларында жылжымайтын мүлікті пайдалану тәуекелдерін төмендетуге мүмкіндік берді.

ҚМА «Дистанциялық мониторинг» алаңын пайдалану арқылы риэлторлар секторын КЖ/ТҚҚ жүйесімен қамтуды одан әрі арттыру бойынша жұмыс жүргізілуде.

Тәуекелдерді азайту бойынша жоспарланған шаралар

КЖ тәуекелдерін барынша азайту бойынша шаралар қабылдау мақсатында:

- жылжымайтын мүлікті сатып алу-сату мәмілелерін жүзеге асыру кезінде делдалдық қызметтер көрсететін тұлғалардың қызметін лицензиялау, сондай-ақ риэлторлардың қызметін реттеу жөніндегі уәкілетті мемлекеттік органды айқындау;
- риэлторлар бойынша Экономикалық қызмет түрлерінің жалпы

жіктеуішін, оның ішінде жалдау және сату қызметтері бойынша аражігін ажыратуды қайта қарау (ҚМС қызметінің түрлерін нақтылау үшін);

- жылжымайтын мүлікті сатып алу-сату операциялары бойынша шекті соманы төмендету туралы мәселені пысықтау;
- ішкі бақылау ережелерінің талаптарында мәміленің барлық қатысушыларына (сатушы мен сатып алушы) қатысты риелторлардың шаралар қабылдауы бойынша шарттарды көздеу.

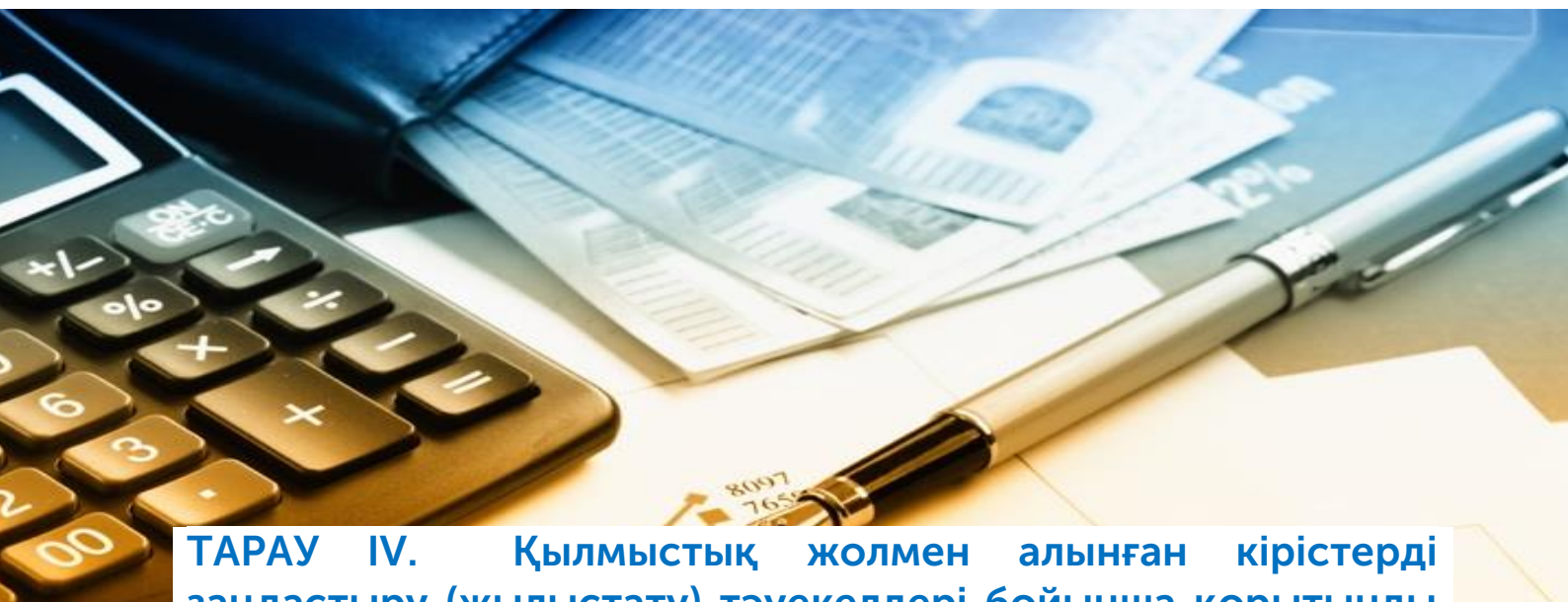
Аталған шаралар риелторлық қызметтер секторында КЖ/ТҚҚ күшейтуге мүмкіндік береді.

КЖ схемаларында басқа ҚМС пайдалану (банк операцияларының жекелеген түрлерін және айырбастау операцияларын жүзеге асыратын ұйымдардың, бағалы қағаздар нарығының кәсіби қатысушыларының, Орталық депозитарийдің, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының және брокерлердің, өзара сақтандыру қоғамдарының, лизингтік қызметті лицензиясыз, сондай-ақ бағалы металдармен және асыл тастармен, олардан жасалған зергерлік бұйымдармен жүзеге асыратын дара кәсіпкерлер мен заңды тұлғалардың)

Жүргізілген талдау ҚМС-ның көрсетілген санаты бойынша жекелеген осалдықтардың бар екенін көрсетті, атап айтқанда:

- қарастырылған кезеңде реттеуші органның болмауы;
- қаржылық операциялар мониторингін автоматтандырудың жеткіліксіздігі;
- мемлекеттік органдар тарапынан бақылауды тиісті ұйымдастыру кезінде анықталған бұзушылықтардың едәуір санының болуы.
- Алайда, тәжірибе көрсетіп отырғандай, олар Қазақстан аумағында НҚ схемаларында пайдаланылмаған, яғни бұл секторлар ұлттық шайылуға қарсы жүйе үшін жоғары тәуекелдерді құрмайды.
- Осалдықтардың болуынан ықтимал теріс салдарларды барынша азайту мақсатында оларды жою бойынша шаралар пысықталуда.

Алайда, тәжірибе көрсетіп отырғандай, олар Қазақстан аумағында НҚ схемаларында пайдаланылмаған, яғни бұл секторлар ұлттық шайылуға қарсы жүйе үшін жоғары тәуекелдерді құрмайды. Осалдықтардың болуынан ықтимал теріс салдарларды барынша азайту мақсатында оларды жою бойынша шаралар пысықталуда.

ТАРАУ IV. Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыру (жылыстату) тәуекелдері бойынша қорытынды (түйіндеме)

2018-2020 жылдары Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыру (жылыстату) тәуекелдерін ұлттық бағалау шайылуға қарсы жүйенің барлық қатысушыларына Қазақстанға тән негізгі қауіптерді, осалдықтарды және жоғары тәуекел аймақтарын анықтауға мүмкіндік берді.

Қорытындысы бойынша АЖ тәуекелдерін төмендетуге және жуынуға қарсы ұлттық жүйенің тиімділігін арттыруға бағытталған шаралар әзірленді, олар мыналарды қамтиды:

- ұлттық заңнаманы жетілдіру;
- мемлекеттік органдардың ведомстволық жоспарларын кеңейту;
- ақпараттық өзара іс-қимылды жаңғырту, кадрлық әлеуетті нығайту.

Есеп КЖ/ТҚҚ ұлттық жүйесінің барлық қатысушыларының жұмыста пайдалануы үшін, сондай-ақ КЖ/ТҚҚ тәуекелдерін өңірлік және секторалдық бағалауды жүргізу бойынша жобаларда есепке алу үшін практикалық құрал болып табылады.

Қазақстан Республикасының Мемлекеттік және құқық қорғау органдарына КЖ тәуекелдерін азайту жөніндегі жоспарда көрсетілген тәуекелге бағдарланған тәсіл мен шараларды ескере отырып, өз қызметін қайта бағдарлау ұсынылды. Бұл жүргізілетін қаржылық тергеулердің тиімділігін арттырады, тәркілеу шараларын және активтерді қайтаруды қамтамасыз етеді.

Реттеуші органдарға ҚМС-ға арналған әдістемелік құралдардың ұсынымдарын әзірлеу, сондай-ақ тәуекелдерге секторалдық бағалау жүргізу бөлігінде ҚМА-мен өзара іс-қимылдың тиімділігін арттыру ұсынылды.

ҚМС өз қызметінде тәуекелдерді ұлттық бағалау нәтижелерін өз қызметтерін, өнімдерін, сондай-ақ АЖ анықталған тәуекелдерін ескере отырып, клиенттерді санаттау бөлігінде ішкі бақылау қағидаларын жаңғырту және оларды барынша азайту бойынша тиімді шаралар қабылдау үшін пайдалану ұсынылды.